

Z E M L J A, Z E M L J A . . . !

Nabori na čelu toga človeka, komu je bila naložena odgovornost za cijelu ekspediciju i za posadu, nastajali su sve dublji. Njegov nepokolebiv i neustrašiv duh premissljavao je drugo prezimovanje u Arktiki. Vihori, na ke su tako željno ščekivali, da im polamlju led, izostali su. Led je još uvijek čvrsto držao brod kot u željezu zakovano i svako nadijanje, da će sam krenuti dalje, bilo je uzaludno. Ali misao na povraćanje u domovinu s praznim rukama, bez uspjeha, Payer ni najmanje nije uzeo u obzir. Niti je sam pomislio o tom, a još manje je dopustio, da se o tom razgovara. Oficiri i mornari su ga poslušali bez prigovora. Disciplina u ovoj maloj skupini bila je do sad peldodavna, iako su svi znali, da je njihov položaj postao strašan. Payer je dobro znao, da je pri drugi ekspedicija u ovakovom teškom položaju disciplina popucala i razbila ekspediciju.

Njegova briga bila je u prvom redu, da uzme u ruke sljedeći razvitak u augustu 1873. ljeta i da se opet pripredu za drugo dužičko i strašno prezimovanje u ledu Arktike.

Bojao se teške bolesti skorbuta. Ona napade svakoga, komu manjkaju u tijelu životvorni vitamini. Ovih vitamina je dovoljno samo u svježem-friškom sadu, u povrću i u svježem mesu. Ovdje usred leda nije bilo sada povrća. Njihovi „Viseći vrti“ bili su samo mali surogat-nadomjestak. Na mjesto sada imali su još preko 1000 literov limunovoga (citronovoga) soka, koga su svi dnevno pili. To im je dosad najbolje pomagalo i bilo im za spas. Ali ako ga budu dalje ovako uzimali, će im još durati samo 7 misec, a ča onda? Zato se Payer počeo skrbiti zato, da dostanu dovoljno svježega mesa i da manje uzimlju limunovoga soka. Tako je naredio pred zimom lov na tuljane i medvide. Ov lovbíše svim vrlo obljubljen posao.

Dan za danom išle su male grupe na rub ledene sante, da ovdje uz uski kanal čekaju tuljane. Oni moraju iz vode na površinu, da žrkaju zrak. U tom hipcu, kad im se pokaže glava nad vodom, moraju se loviti. Svaki dan su vukli psi na sani dva do tri trupla tuljanov.

Iskuseni u ovakovom lovu kapitan Karlson priučio po nekoliko mornarov na baratanje harpunom-ostvami. Ako njimi pogodjena živina počela roniti pod vodu, povuču ju mornari konopcem k čamcu, koga pa brzo veslaju k ledu. Striljati tuljane nije bilo moguće, ar su odmah pod vodom skrsnuli, iako su bili smrtno pogodjeni.

Sačmom-šrotom striljali su na svako jato ptic, tako da su mnogokrat jili ptičje pečeno meso. Ovo je bilo žilavo, iako su je ure dugo pekli, ali za promjenju im se račilo.

Po jednom ljetu u ovoj ledenoj pustini bilo je zdravlje posade dosta dobro. Samo mašinst Kriš je imao nešto na pluću, a tesar Večerina se žalio, da ga noge bolu i da su mu svako jutro ukočene. Payer se razgovarao s liječnikom, ki je bolest tesara gledao u manjkanju vitaminov, u skorbutu. I ov jedini bolesnik uzrokovao je u Payeru uzbunu. Nije dao mira nikomu, dokle nisu išli svi na lov na bijele medvide. Njihovo meso su još najvolili. Metnut će njihovo meso u led, ar bolje ledvenice na svitu nije bilo nigdje nego ovdje u Arktiki.

Ove kasne jeseni su imali toliko sriće pri lovu, da su svaki dan raspravljali medvida. Kad su mu svlikli veliku kožu, odrizali su najprije četira velika stegna, najbolje meso, ko je došlo pod led. Pluća, moždjane, bubrige i jezik su svi najvolili i još isti dan došli su na stol. Ostalo su predali svakomu, ki si je mogao odrizati to, nač je imao želju. Kosti su bacali psom, ki su se jur bili spravili oko njih i teško čekali, dokle su se mogli lakomno drapati za veće kusiće. I za nje su Tirolci rizali duglje uske kuse i sušili na teplom suncu, da je shranu za teža vrmena.

Medvidi su došli iz svih stran, preplavali su kanal, skakali lako od brežuljka do brežuljka kroz snig i led i odmah napali svakoga punom silom. Sigurne Werndlove puške i mirno

oko junakov prepričilo je najgorje. Neki medvedi mirili su 2 i pol metara, kad se dignu na svoje zadnje noge. Svako njihovo stegno je vagalo čisto već od 25 kg. Karlson momčadi pokaze svoje veliko iskustvo, ko je dobio kod Eskimozov i Lapov. Cvrio je na otvorenom ognju sianinu tuljana i ov miris pečenke dušao je medvid kilometare daleko. To ga je nagnalo gladnoga k brodu i tako je zašao u svoju propast.

Jednom su ovako privabili mat s dvimi mladimi. Kad su psi odmah napali mlade je ona ljuto počela braniti svoj rod, ubila psa Matočkina i teško ranila Novuju. Payer je prepovidao junakom, da ju ustrilju, ali kad je ona navalila i na poručnika Broscha, mogao se ov obraniti samo puškom. Mlade su polovili. Nje su taknuli u veliku bačvu i zatvorili ju pokrovcem, da je psi ne podraplju. Ovi su bili na mlade medvide, ki su im bili neprijatelji, ljubomorni, kad su se najednoč svi mornari skrbi-li samo za medvedice. Mornari su se rado igrali s njimi, a pse su medjutim zatvorili u gajbe. Mornari su mislili, da moru ukrotiti medvide, dokle zrastu i priučiti je na nosenje tereta ili na zapregu. Jednoga jutra ih ali već nisu našli u bačvi. U noći su polamali pokrovac i sami se oslobodili. Ma kako su preiskali ure dugo cijelu okolicu, nisu je našli. Skrslu su bez slijeda.

25. augusta je sunce opet skrslao za neko vrime pod horizontom. Približavala se duga zima. U brodu su opet nažigali jake petrolejske lampe. Najprvo su švikale teške kiše, ke su polagano prešle u snig. Brod je opet pokrio snig i led.

30.-ga augusta, ljeta 1873., kad se santa s brodom nahadjala skoro na širini od 80 stupnjev sjevera, u voda, ke još nikad nije gledalo človičje oko, doživili su najveće presenećenje!

Oko podneva stao je Payer s dr Képesijom i s poručnikom Broschom opet na palubi te buljio u maglu pred njimi, kroz ku je posvitilo koč-toč i malo sunca.

Najednoč zagledaju pred sobom, kad se digne koprena mangle, u pravcu prema sjeveru, neko hrapavo, kamenito brigovlje.

Nijedan od njih nije spustio najprvo ni riči.

Ča to je bilo?

Pogledavši jedan drugoga osigurajali su se, da ne sanjaju. I opet upru svoje oči prema kamenitoj obali pred njimi.

Kad se magla još jače digne i sunce opsipa kamenite brige, na ki se zakrasi snig i veće ledine, mislili su, da su u domaći Alpa. Ar ovako je Payer mnogokrat gledao brdovite vrhe u svojoj domovini.

Tek sad, uvjereni, da vidu pravo i da ne sanjaju, počeli su puni sriće kričati iz svega guta:

„Zemlja, zemlja! Ahoj, kopno pred nami!”

Straža na brodu preuzme krik i nastavi dalje kričanje pod krov u unutarnje broda pa počne od veselja plesati i skakati.

Namah su svi dotekli na palubu, da se osvidoču svojimi očima, da imaju zemlju i kopno pred sobom.

Vidili su dugačko, visoko brigovlje i to ne samo jedno, nego više njih. To je mogla biti velika zemlja ili već bližnjih velikih otokov, ki su se dizali iz vode pred njimi.

Svi su bili odmah osvidočeni, da je ova zemlja prvi uspjev ekspedicije, koga im već nitko ne more skinuti iz srca i pameti. Ar još dosad nije bilo človika, ki je ikad gledao ča su oni vidili i bi bio došao tako daleko na sjever, kot su oni sad doplovili.

Njihova sanja, njihova velika želja im se sad ispunila. Dobilu su sad mogućnost, da otkriju i upoznaju opseg ove nove zemlje, da pomiru brigovlje, da nacrtaju prvi u zemljovidne karte položaj obale i otokov. Dostali su mogućnost, da svojoj domovini i cijelomu človičanstvu nazvistu prvi put o novom kraju, koga moru sada temeljito proučiti.

Na prvi mah činilo im se to sve čarolija. Neki su trli suzno od radosti oko, drugi su pali jedan drugomu oko vrata, treći su pjevali i kretali se slično koloturici.

Pod ovim prvim utiskom poskakali su svi s broda i bižali preko leda prema toj novoj zemlji. Još i bolesni tesar Večerina je klecao preko sniga za njimi. Mornar Lukinović, ki biše za-

diljen za stražu na brodu, ku nije smio ostaviti, psovao je na sve jezike, ke je poznavao.

Kad su stigli na rub njihove sante gledali su na to, 5 km od njih odaljeno skalinasto brigovlje zagonetne tajanstvene zemlje. Da je ne bi bile rastavljale nek pukotine u ledu, bižali bi bili sad do nje. U hitrini nitko nije uzeo sobom dalekozora, da točnije preišču obale i doline.

Skoro svi su bili osvidočeni, da se ondje zelenu obronki brežuljkov i da raste tusta trava u dolina. Da tamo pasu črede sjevernih jelenov u miru i slobodi. Da se ovi jeleni ne boju človika, koga još nikad nisu vidili. Neki su svidočili, da moraju živiti tamo i ljudi, znamda Eskimozi. Ovi ćedu je sigurno prijeti gostoljubivo, ar su oni prvi bijeli ljudi, ke ćedu uopće zagledati. Ali drugi su sumnjali i rekli, da to u ovoj zimi nije moguće. Neki su se zbog toga i kladili-valjali.

Svi su gledali na Payera, da slušaju njegovo mišljenje. No ov nije rekao ni riči, ali mu se je svitilo blijedo i zapadjeno lice od unutarnjega uzbudjenja.

Prošlo je na jezera ljet bez toga, da je človičanstvo znalo za ovu zemlju. A sad je malomu jatru skoro jur zdvojnim mornarom palo otkriće ovih otokov kot zreo plod-sad u ruke. To je sad bila plaća za njihovo teško podnošeno strpljenje i dosadašnju muku.

I ova mala skupina, ku je jur sigurno domovina i cijeli svit brojio med izgubljene, bila je puna sriće, da more dokazati cesaru i kralju svoje domovine znak odanosti. Na predlog Payera imenovali su novu zemlju: „Zemlja cesara Franje Jožefa! — Franz Josef Land“.

Vrativši se na palubu Tegetthoffa pili su brzo napravljene „grog“ — mišalinu čaja, ruma i cukora. Uz pjevanje, uz burno klicanje „živio“, dignuli su Payera na ramena. Brzo su nategnuli opet po dugom vrimenu na brodu svećane zastavice.

Najednoč su skrsnule sve njihove skrbi. Sad su imali čvrst cilj pred očima: Istraživanje i proučavanje nove zemlje. Već nije bilo ure i dana, da ne bi bila ta tajanstvena zemlja u njihovi razgovori. Pretresivali su svakojačka pitanja: Da li je on

humak na obali rt ili nos? je li je ona ledina samo tanak snig ili ima dosta pitke vode? Kad po dugom iskanju nisu zagledali trave kroz dalekozore, znali su, da ondje nima života.

Prednju, strmu skalu, ka se dizala oko 150 m ravno iz morja, nazvali su „Rt Tegetthoffa“.

Svaki pronalazač-otkrivač nove zemlje ima pravo, da nazove još nepoznate i neimenovane kraje po svojoj volji i da ta nova imena predloži cijelomu svitu. I Julius Payer i njegova ekspedicija je upotrebila ov međunarodni običaj. Imenovali su sve nove otoke i otočiće, vrhe brigov, zalive i fjorde, strme nose i rte, silne ledine, imenom velikih, njim blizu stojećih mužev, po imenu otkrivačev polarskih stran, po imenu domaćih i tuđjih učenjakov, po varoši domovine, po plemenitaši ili po imenu kraljev i vladarov prijateljskih držav.

Sad su im se razvezale ganjke ledenjakov, ke su vidili bili pokrite kamenjem. Otkinuli su se od ove brdovite zemlje, ka je zaista morala biti velika, kad šalje ovako ogromne dijele u vode morja. Slične misli išle su im po glavi, kot nekad pronalazaču Amerike Kristofu Kolombu, kad je stao na rijeki Orinoko. Tada mu je prviput bilo jasno, da je otkrio novu veliku zemlju. Ar iz manjega otoka ne more teći ovako silna rijeka.

Novi vjetri, ki su se dignuli sa sjevera, sve su preplašili. Još i mornari su to oćito izgovorili:

„Djavska sudbina! Kako su nas nagnali vjetri ledom na ovo kopno, tako ćedu nas otkinuti i odvući opet u more!“

I Payer imao je iste misli. Još isti dan izabere pet muž i naredi, da će s njimi odmarširati k novoj zemlji i staviti svoju nogu na nju. Znamda je bila sad jedina prilika, ku su doživili, da dostignu obalu, da pomiru veličinu i točno nacrtaju u morske karte.

Sutra ostavi Payer sa svojimi muž, ki su se samovoljno javili i s jednim psom brod i navredi skrsnu za humki (bržići) leda i za mećavami sniga. Ako su i upadali u diboke pući, u ki je popustljiv snig zakrivao vodu, izvukli su se brzo i nastavili put. Mokra oprava im se brzo smrzla na tijelu. Gibali su se

kot u željeznom oklopu. Ali nitko od tih stradalih nesrićnjakov nije htio najzad k brodu, ar je svaki kanio staviti svoje noge na novu zemlju.

Obašli su neke druge duboke pukotine, poplazznili na humke leda i ogleđali naokolo. Od broda ništa već nisu vidili. I brigovlje pred njimi je skrslu u magli, ka je nastajala sve gušća. Led je pucketao a vjetar ga je dizao i rivao na sve strane. Izgubili su smir, iako su sobom nosili dobar kompas. K tomu još je je trapila misao, da će ov vjetar porinuti opet njihovu santu s brodom u morje i da već nećeđu moć po ledu najzad k brodu. Zato izvavi Payer teškim srcem, da se vratu.

Izgubili su u tmimi svoje slijede i gazili sad nepravim smirom. Malo su najprvo pazili na psa Jubinala, ki je je svojim kikavim lajanjem opominjao, da ne idu dobro i svojim skakanjem kanio pokazati, kamo da krenu. Stoprav onda, kad su nastali jur umorni i kad je nastala škura noć, slijedili su bez vlašće volje tamo, kamo je je vukao Jubinal. I zaista su zagledali po nekoliko uri brod. Već nisu mogli hoditi i njihovi drugovi su je dizali i peljali po stepenica.

Ov prvi pokušaj, zagaziti na novu zemlju, se je izjalovio. Na brodu su užgali bili baklje, kad se spustila noć, da im svitu i pokažu pravi smir. Ali debela magla, slična mličnoj supi, požrknula je svitlo, da je nisi vidio ni na 100 korakov.

Ova gusta magla durala je cio tajedan. Potom se nadignu opet teški vihuri. Led se počeo gibati. Grmio i pritiskao i dignuo brod iz vode. Najveć su se bojali, da ćedu je silni vihuri otkinuti od bližnje obale i da ćedu pretřpiti, kratko pred svojim ciljem, neuspjeh. U slijedu je išlo mokro i hladno vrime. Prouzrokovalo je puno sape i pare u brodu. Tako su po kratkom naglo obolili i mornari Falešić i Palmić. I nje su počele boliti ukoćene noge.

U ovom položaju sazove Payer sve oficire broda na dogovor, kot je to uvijek činio pred važnimi odlukami. I sad zaključu slijedeća:

1. Temeljito ispitivanje „Zemlje cesara Franje Jožefa” još u toku ove zime, ma kako im to bude teško.

2. Ako ne moru proljećem osloboditi broda iz leda, ćedu napustiti u toku ljeta 1874. S ćamci ćedu iskati otvorenu vodu i potom veslati na jug prema obali Sibirije. Odavle ćedu krenuti konaćno u domovinu.

Ovi dva jasni cilji stali su im pred očima i sve dojdueće pripreme služile su samo toj svrhi. Sad nikomu nije bilo više dugoćasno.

Sredinom septembra je opet skrslu sunce pod horizontom i počela je njihova druga, dužićka žimska noć. Kad je bilo jasno, stao je blijeđi misec na nebu i obasjao svojom svitlošću u daljini novu zemlju. Vjetri, ki su duvali sa svih stran, lamali su led njihovve sante. I najjednoć su opazili, da santa opet plava.

Kamo su plavali? Svi su zadržali na mah svoje disanje. U noći nije bilo lako zabilježiti, u kom smiru plavaju. Ni Weyprechtu nisu pomogli njegovi instrumenti. Ali kad su opazili, da se još jaće približavaju k ledu kopna, bila je njihova radost velika.

1. novembra porine se njihova santa na obalu otoka. Iako je bilo dosta tamno, otrpavi se Payer opet s nekolikimi samovoljci i jednim psom, da sad konaćno stupu na zemlju.

Kako nije bila potpuna škurina, koracali su preko leda i sniga dosta brzo. Pred sobom već nisu imali pukotin nego mlad i grbast led, ki je vezao santu s obalom. Preko ovoga popustljivoga leda bižali su poslidnji 100 korakov i skoćili konaćno na ravnu kamenastu obalu.

Vidili su navredi, da je ova prva zemlja samo manji otok. Ali za nje je bio pravi raj. Po 18 miseci stali su opet na tvrdoj zemlji.

Ov prvi otok nazvali su po imenu njihovoga velikoga prijatelja i pomagaća, ki je bio duhovni otac njihovoga poduzeća i zagovornik: „Otok Wilcseka”.

Provirili su za svaki kamen, u svaku pućinu skale, grabili su rukom za svaki veći kamen, da ovim kretanjem posjedu za se ov kameniti dio naše majke zemlje. Svaki oblik kamenja

je je obradovao i velikodušno govorili su snigu na obronki „ledine“.

Hrastlin na otoku nije bilo. Opazili su samo sivi mah pod kamenjem. To je bilo sve. Niti slijeda jelenom ili lisicam, a kamoli ljudem!

Poplaznu jedan za drugim na vrh prve skale. Zagledali su prema jugu u plavo-sivoj ravnini pod misecom svoj brod. Kad upametžamu, da se otok zdizao prema unutarnjem dijelu plaznu dalje. Znatiželjni su bili, ča čedu viditi dalje prema sjeveru.

Kad su ovako stigli na najviši dio otoka, zagledaju ogran vidik pred sobom. Na sjeveru ležao je otok za otokom, veliki i manji i još više brigovlje na nji, ko se je blistalo u daljini. Kako zmožna je bila njihova zemlja!

Payer nacрта brzo na blok papira ov novi svit. Teško se je mogao odlučiti, da se vrati k brodu. Čvrsta misao mu se zagrizla u volju: Ne klonuti prije i ne odmaknuti, dokle točno ne prouči čitavu „Zemlju cesara Franje Jožefa“.

Na vrhu otoka snosili su skupa kamenje na 3 m visoku piramidu. U nju su zataknuli štangu, na koj je prihatala austrougarska zastava. Tim je preuzeo Payer ne samo ov otok nego i sve druge otoke novoga svita u posjedstvo svoje domovine.

Brzimi koraki hitrili su prema brodu. Jubinal je je pretekao i prvi nazvistiio svojim kratkim lajanjem njihov dolazak. Svi su je radosno opkrojili, čestitali im i počeli je spitkovati za sve, ča su vidili.

Kapitan Karlson je navukao svoje bijelo krzno sjevernoga jelena i obisio na nje sve svoje medalje i odlikovanja. Htio je na ov svetačni način slaviti uspjeh svojih prijateljev, Austrijancev.

U slijedećem vrimenu mogao je svaki napraviti izlet na otok Wilcseka i se mogao sam uvjeriti o opsegu svojega uspjeha. Pri ovakovoj priliki prekoraknuo je Payer sa svojim mornari kot prvi človik onoga vrimenta 80° sjeverne geografske širine prema polu. Iako je imao sve potrebne instrumente sobom, ke je upotrijbljavao za mirenje, nije vidio na nji u tami tanke zarize i crte. Tako nije mogao točno obaviti svojega posla. Svi

su vidili u misećini još daljnje dijele nove zemlje. Svoju nestrpljivost su ali morali zadržati, dokle se opet ne povrati svitlo sunce. Stoprv onda moru sigurno i pravo ocrtati, pomiriti sve dijele zemlje.

Ova druga zima se je razlikovala znatno od prve:

U čekanju na daljnje uspjehe, u sigurnosti, da je njihova santa povezana čvrsto s otkritom novom zemljom, čekali su mirno na slijedeće pritiske leda. Ali ovih već nije bilo.

Mnogo uzbuđenja prouzrokovao je u toj noći lov na miše broda, ki su se preko ljeta dobro pomnožili bili. Para ovih malih živin išia je samo zatim, da su djelali kvar: Nisu štedili dragocjenu hranu niti rezervnu opravu. Lečkam, ke su im vješto postavljali Dalmatinci, su se ugibali i nisu uzimali na nji niti najbolje pečenke. Lovili su je svaki tajedan jednoč i ubijali. Tako su smanjili časom njihov veliki broj. Praznovjerni mornari su čvrsto vjerovali u to, da im se ništa zloga dogoditi neće, dokle ima mišev na brodu. Kad bi ga jednoč ostavili, bilo bi to zlo za sve.

Otvor u ledu, koga ljetom nisu čuvali, došao je opet do svoje važnosti. Uzrok tomu biše dr Képes. Cistio je jednoč svoju pušku i kad je izvadio magacin s patronami, ispruži se hitac. Nabitio u njoj imaše najoštrije metke, ki se rashitu pri gadanju. Kogula je probila pod i rashitila se pod njim, ravno u skladišću, gdje su ležali limeni sudi petroleuma i spiritusa. U ta hipac su svi znali, da su se ugnuli velikoj i strašnoj nesrići. Kakova srića, da se nije užgao petrolej! Zato su opet postavili k otvorenoj školji stražu, da bude za vrime neočekane nesriće vode za gasenje. Promislili su, da sidu na pogibeljnom vulkanu. Ar u utrobi broda imali su još 100 tonov ugljena, čitavu municiju ekspedicije i u bačva za jedno ljeto njihovo gorivo.

Na prošnju liječnika bilo je jilo u ovoj zimi još bolje. Upotrijbili su najveć konzervirano povrće, kompot i dnevno je svaki primio tri žlice limunovoga soka. Kako je dr Képes čvrsto vjerovao i u pomoć alkoholnoga pića dostao je svaki

za tajedan 1½ litar umjetnoga vina ili s vodom mišanoga ruma. Svi su držali pri pilu takovu disciplinu, da nikad nisi vidio još nijednoga upitoga, iako su neki imali našparano i shranjeno do 8 l. alkohalnoga pića.

21. decembra su opet prelazili sredinu 125 dan duge polar-ske noći. Čitava momčad je radila na izgradnji jedne veće kuće iz sniga uz svitilo baklje i lampov. Nju kanu upotrijebiti za skupno svećevanje Božića. U ovi dani bilo je sve u pokretu. Nitko se nije mogao suprostaviti djelatnosti i životu silenju Payera, ki nije poznao mira. Njegova djelatnost je digla opet svim uklonjena srca i napunila je ufanjem i hrabrošću. Njihov život imao je opet smir i cilj.

Gotova, 12 m dugačka kuća bila je pokrivena velikim jedrom i u Svetoj noći se spravi u njoj čitava posada. Stali su okolo „božićnoga drvca“. Zapravo je to bio iz driva napravljen jež, na koga su zataknuli sviće. Gdje bi bili mogli priskrbiti u ovoj pustinji nešto zelenila? Zmožno se čuje zvon broda naokolo i poziva sve na svečanost. Onda zagluš u kući iz sniga i leda, ka je bila iznutra zastavami ukrašena, u tri jeziki lipa bo-žićnji pjesma, ku pozna cijeli svit i ka je izašla iz Austrije: „Tiha noć, sveta noć...!“ Poručnik Brosch pročita božićno evandjelje, a Payer je u kratkom govoru pomislio na ljublje-ne i prijatelje u domovini, ki su u isto vrime svećevali, kot i oni ovdje u dalekoj pustinji leda i smrzi. Hvalio je Bogu, ki je nje sve do sad branio svojom zmožnom rukom i sve velike pogibelji odvrnuo od njih.

Neočekivano za sve dá Payer narediti 25 kupičev svakovrs-nih darov. Kroz pukanje je svaki dobio broj, ki ga je peljao naredjenomu kupu, punomu željnih i dobrodošlih stvari: Bilo je cigaretov, cigarov, duhana, lulov, nožev, britav, ur, sapuna, svake vrsti vina, čokolada i puni sanduki peciva i dvopeka. Za svakoga su bili ovi dari bogatstvo ovdje u Arktiki. To su bili sve dari prijateljev iz domovine, ke su natovarili prije odlaska. Imali su dobrih prijateljev napose u Beču, Gracu Rijeki i u Puli.

23-toga februara počeo se črljeniti horizont kroz maglu na

istoku. To su bili glasniki sunca, ko je završilo svoj dugi krug. Sutradan pokaže se na nekoliko minut nad vidikom i prosipa svojim rožastim svitlom sve oko njih. Sinji pokazali se plavi i davali ovoj pustinji izgled raja bajke i čarobnjakov.

Svim junakom na brodu razjasnio je Payer odluku ofici-rov: Proučenje nove zemlje, ostaviti i napustiti brod još pred zimom slijedećega ljeta i vratiti se s čamci preko leda najzad u Evropu.

Treće prezimovanje u ledu već nije bilo moguće. Iako su dosta štedili, počne nestati neka potrebna hrana. I ljekarna biše pol prazna, obuća i oprava poderana. Spiritusa za gorivo imali su samo na 5 misec. A i njihova zdojnja oprava se brže pokinula nego su mislili. Nju je razderalo mučno pranje pri teški zimski okolnosti.

Sad su jur imali tri bolesnike i dr Képes imao je dosta skrbi s njimi. Na pluću bolesni Kriš biše jur na smrt bolestan. Večerina već nije mogao časom gibati svoje noge i prije jaki mornar Palmić tužio je svoju bol. Mogao je hodati samo pa-licom. Liječnik je njegovu bol držao takodjer za skorbut.

Lučenje zime ove godine im je dalo izvanrednu predstavu. Nju daruje samo ledeni sjever kot nadmjestak za sve drugo veselje žitka. To je bilo blistanje polarnoga svitla! Kišćicom i bojami je ne moguće nacrtati i riči človiaka ne moru pravo opi-sati ovu prekrasnu pojavu. Črljeni svodi na škuroplavom ne-bu plamsali su neko vrime i se časom pretvorili u ognjene sloje, ki su minjali svoju boju, kot da bi bi stao jedan pasac na drugim. Iz njih su se kretale vatrene kogule na sve strani neba. Onda se pretvoru u zavjese trakov, ki su se gibali, kot da bi igrao s njimi vjetar. Boje su se minjale stalno i do vidika stalo je nebo u svitlu ogromnoga ognja.

Narav im je predočila na ov dan jedan vatromet kot ga nikad ne bi bila nacrtala najsmelija fantazija človiaka. Svi su slušali i očekivali neku strašnu grmljavinu. Ali ostalo je sve tiho i nitko iz njih nije glasno dahnuo. Mnogi Dalmatinci sklapljali su ruke kot na molitvu. Mornar Žaninović biše je-dini. ki je glasno izgovorio njihove misli:

„Sad smo mogli pogledati u nebo, Gospodine!”

Svi su stajali duglje vrime mirno na svojem mjestu i gledali velike otajnosti naravi, ka im je crtala na škurom nebu gorućimi slovima ogromnu veličinu i divotu Božju.

Klotz je opet prorokovao svojim dibokim glasom pokrivši si svoje oči:

„Dös gñt ma goa nit. Es išt via komet. Dös bringt niks guats nit!” (To mi se ne dopada. To je kot repatica, to nam neće doprimiti ništa dobroga!)

Strog pogled Payera ga je silovao, da odmah zamukne svojim nevaljanim prorokovanjem. Klotz posluhne i projde na stran od drugih.

Med ledenimi brižuljki stisnut brod im je kroz dvi ljeta jedino uporišće. Slika kaže lov na jednoga medvida, ki je nje napao.

DO RTA BEČA.

Payeru je bilo jasno, da mora barem pokušati, da prouči ovu nepoznatu zemlju i zato se na svaki način mora otpraviti sanami u unutarnje otokov. On i svi drugi imali su čvrstu volju, da se nećedu prije povrnuti u domovinu, a da ne bi bili pokušili veće istraživanje. Kako se je Payer obveselio, kad se pojavio jednoč dočasnik Petar Lušina kot poslanik momčadi i ga prosi, da čim prije izabere med njimi šest ljudi, ke treba za ekspediciju. Svi su pripravni, da idu s njim i svaki mu obećava, da će mu pomagati pri istraživanju ove zemlje. Radosno mu se Payer zahvali i reče, da će navredi izabrati svoje ljude.

Na brodu je vladalo u ovi dani marljivo pripravljanje: nadopunili su potribnu opremu, krpali i uredili su obuću i opravu, natovarili su jedna sana sa svim potribnim orudjem i hranom. Jedna druga sana ćedu voziti do pol puta za njimi i urediti im malo skladišće hrane.

Poručnik Brosch je dobio zadaću, da točno pregleda i poroji hranu na brodu. Kad biše gotov, uvidi Payer iz zapiska, da velik dio nje more dati na slobodnu upotrebu. Neka se njegovi ljudi po ovoj dugoj i štedljivoj zimi malo oporavu. da dojdou k moći. Nije bilo potribno, da se tako štedi.

Tako počne na brodu vrime užitka i gošćenja. Dnevno je bilo povrće s mesom a zatim skuhanou slatko sadje na stolu. Svaki je imao utisak, da živi u bogatstvu i blagostanju, kim je je opskrbila domovina. U njihove čamce ćedu moći utovariti samo mali dio hrane. Ovu je poručnik Brosch jur odvojio i sahranio. A dokle je bilo vina nitko nije pogledao ruma. Nisu već pušili zadiljene cigare, nego su porinuli cijele u svoja usta i je žvakali, kot je to bio običaj monarov po cijelom svitu. Dalmatinci su ćvrstili, da ovo žvakanje duhana očuva usta od skorbuta i da zbog toga ne ispadu zubi. Pravoda to nije rado ćuo dr Képes, ki se je ljutio zbog tih rići.

Iako je bilo oblačno vrime pokažu se prve ptice, ke su došle iz juga. Snig je nastao mekak od teploga sunca. Nitko već nije mogao spaviti od nestrpljenja. Tako je Payer označio 10. marc za dan odlaska i objavio svoju pratnju. Uz obadva Tiroolce uzeo je četire Dalmatince sobom. Pratiću je i vučim sana psi Gilis, Torosy i Sumbu.

Na dan odlaska ovoga prvoga izvidjenja ćutio je svaki veliko uzbuđenje, kot da bi išlo za izvidjenje nepoznate zemlje pune zlata i srebra a ne za proučenje hladnih, golih i snigom pokrityh otokov. Junaki i psi se ćvrsto uprežu u remenje, ar su bila sana puna i teška. Ostali na brodu pod komandom Weyprehta su im mahali i krićali dobre želje.

Navredil se izgubi mala grupa u magli.

Još nisu bili 2 km od broda, kad začuju za sobom sve druge pse, ki je odmah opkolu uz burno lajanje. Svi su kanili s njimi. Tek kad se pojavi Orel, da je otprimi nazad, morali su je povezati i da je preplašu, striljali su u zrak, dokle posluhnu. Da nisu kanili psi ostati na brodu, bilo je sumljivo Klotzu. Najprije je nešto brundao u svoju bradu i pak razlagao svakomu, ki ga je kanio poslušati, da će navrediti tko umriti na brodu. Psi to sad jur znadu i ne kanu bit s mrtvacom. To je on jur većputa sam doživio.

Najprije je išao njihov put na ledu uz otok Wilseka, ar preko njegovoga kamena ne bi bili mogli sanami dalje. Teško su vukli sana prik brižuljkov, prik dibokoga sniga i prik pućin. Nekoliko puta morali su sklasti, ća su imali natovareno, ili su si morali nastavljjen led porazbijati, da su mogli nastaviti put. K tomu je vladala gusta magla i nisu vidili dalje od 100 korakov. Držali su samo po kompasu odredjen pravac.

U podne su dvi ure dugo poćinuli. Postavili su šator i u njem kuhali spiritusom na kuhaćem stroju zamrznute konzerve i teplili si na njem kruh. Vruć ćaj s kruhom je je opet nešto okripio. Pri odlasku je Payer dobro pazio, da ništa ne ostavu ležati i da nakladu sana opet tako, kot prije. Svakoga je opominjao, da se ćuva od smrzi, ar je toplomjer k večeru kazao opet 26° zime.

Kad je hladan vjetar pokinuo gustu maglu stali su na podnođu „Rta Tegetthoffa“. Ali iz vjetra je nastao jak vihor, ki im je ravno puhao u lice. Korak za korakom borili su se proti njemu i vukli svoja sana. Navredili su bili svi, takodjer i psi, samo hodeći kusi leda. Izvan toga zaobluću, da je slijedi ogroman medvid. Ćekali su, da će je svaki hipac napasti. Ali tek onda, kad su postavili svoj šator za noć je skoćio k njim.

Da se obori medvid, upotribio je Payer neku taktiku, ku se je naućio u Grenlandu. Sana su postavili tako, da su odmah mogli skoćiti za nje. Svaki je imao svoje odredjeno mjesto. Pse su pokrili jednim pokrivaćem, da je ne budu bludili pri odbijanju napada. Tri muži ležali su puškami za sanami, jedan za njimi je držao oštre ostve, a drugi revolver u ruka. Ovi dva su morali oboriti medvida samo onda, ako ne bi jur spao pod kuglami pušak. Ali oput su metki pušak usmrtili medvida, kad je bio na 10 korakov pred njimi. Psi su dignuli jadovito zavijanje, da su im zabranili lov. Kad su je oslobodili iz remenja, navalili su na mrtvoga neprijatelja i mu raskidali kožu. Mrcina je bila ženskoga spola i veća od dvih metarov. Najbolje meso, srce, pluća i jezik su izrizali, a ostalo zakopali u led. Psi su umoćili svoje jezike u teplu krv i poždrukali sve meso, ko su im bacili.

Postavili su svoj logor na podnođu skalin jednoga visokoga rta, ki je je nešto branio od strašnoga vihora. Svi su se tužili, da su im se smrznuli nosi, a Klotzu i noge. Payer biše jedini, komu ta velika zima i britak vihor ništa nije smetao. Naredi, da moraju svi u šator, da si riblju snigom svoje smrznuto mjesto, dokle opet ne ćutu krv u njem. Reće im, da moru ostati svi u šatoru, dokle se on ne povrati. On kani dalje. Ostavit će im dosta hrane. Neka ga ćekaju ovdje, ar je zima sad nastala jako velika. Ali nitko nije kanio ostati. Zato su marljivo ribali smrznuto kliece, dokle im se nije opet ćrljenilo.

Drugi dan splazni Payer s obadvimi Tiroolci preko kamenja na vrh toga rta i pomiri mu visinu od 350 m. Pri zimi od 35° ćučne na vrhu za neku skalu i nacрта ćitavu okolinu, ku je vidio. Ta otok na kom su se nahadjali nazove „Otok Hall“. Na

zapadu zagleda dio otvorenoga morja i još jedan veći otok, komu da ime „Otok Mak Klintok“. Brzo pomiri crte njegove obale. Onda se brzo spustu doli do šatora.

Smrznutom opravom, potni, otpuzu pod šator k svojim tovarušem. U njem se stisnu jedan uz drugoga, ali od velike smrzni nisu mogli spavati. U ovoj noći pokazao je njihov toplomjer 52° zime. Payer je dobro znao, da na zemlji svoj čas još nitko nije mirio ovako strašnu zimu. On to zabilježi u svoje knjige.

Unatoč velike zime projde Payer s dvimi pomagači, s Katarinićem i Susićem sutradan opet na slobodno. Sve druge ostavi u toplijem šatoru. I kad se pokaže sunce, nije popustila strašna zima. I ov dan je Payer iskoristio za mirenje, crtanje i davanje imen okolišnim otokom, zalivom i vrhom. Dah iz njihovih ust smrzne im se odmah i nastane sriž na usnica i mustaći. Zima im je odzimala volju, srce im polaganije tucalo. Već nisu prepoznali na jeziku, da li piju hladno, vruće, slano ili slatko pilo. Kumaj su dopuzili u svoj šator. Samo vruć grog je je držao na životu. Skoro dvi ure je tribalo, dokle im zakipi voda.

Pod ovakovimi uvjeti nije bio moguće rad na slobodnom. Čedu pričekati ovdje u šatoru, dokle prestane zima? To će sigurno još durati nekoliko dan. Ali Payer nije imao u misli, da se igra s zdravljem svojih junakov. Kad i drugi dan nije popustila strašna zima zapovi, da se povratu k brodu. Morali su uteći i okripiti se u svojem skloništu.

Za dva dane bili su opet na brodu.

Smuznute nose, ruke i noge je odmah preuzeo dr Képes na liječenje. Imao je zato posebno mazilo, ko si je sam sastavio i ko je dobro pomagalo. Djelalo je čudesa! Koža im se merugulji po nekoliko dani na tom mjestu, ali ništa se nije tako uškodilo, da bi morali operirati i zrizati.

Kad su došli na brod čuli su, da je mašinista Kriš obolio na smrt. Payer ga poišće na smrtnoj postelji i ga obatri. Drži mu dugo jur hladnu ruku med svojimi rukami i obeća mu, da će obavijestiti njegove rodjake u domovini. Reče mu, da će im

kazati, kako vjerno i poslušno do zadnjega je on obavljao svoju službu. Poišću ga i drugi i ga obatru. Ali u noći je preminuo. Ekspedicija je imala svojega prvoga mrtvaca.

Njega položu u drvenu škrinju, ku je Večerina jur bio naredio. Pokru ju austrijskom zastavom. Čak i psi su bili na ov tužni dan mirni, kad su vukli mrtvaca sanami na obalu otoka Wilcseka. Svi su ga sprohodili na zadnji počivak. Med bazaltnim kamenjem i ledom zakopali su škrinju i postavili križ na grob.

Mrtvi mašinista je preuzeo na uvijek za svoj posjed ovosamljen otok sjevera. Sigurno je on i do dandanas jedini, koga tijelo ondje počiva. Svi se pokleknu oko groba i molu glasno za njega. Mrtvomu Krišu je bilo sudjeno, da nosi samo teret i teškoće ekspedicije, a da nikad nije doživio uspjeha i radosti. —

Zatim su se pripravljali k drugomu većemu izvidenju.

Opet izabere Payer šest svojih sprohodnikov. Ali nje pozove prije k sebi u svoju kajutu. Sjedu oko njega. Za zatvore-nimi vrati im razloži slijedeće:

„Ov naš put za izvidanje i proučenje otokov i morja bit će najodlučniji. On će nam dat sliku o konačnom položaju cijele nove zemlje. Da se budemo razumili, dragi moji, kanim zato ostati na putu s vami misec dan i duglje. U tom vrjenu nam se more dogoditi, da po povratku ne najdemo već brod na svojem mjestu. A vi dobro znate, da je to sigurna smrt za nas. Bude li sve dobro išlo, bit će to za vas najveća slava i velik dobitak. Svaki, ki prekorakne sa mnom 81° sjeverne geografske širine prema polu dobit će premiju od 1000 dukat. Dosad još nitko nije došao ovako nablizu k polu. A 2000 dukat k tomu ću dat isplatiti svakomu, ki prekorakne sa mnom 82° sjeverne širine.

Prosim vas sve, ne govorite o ovoj premiji ni riči vašim prijateljem, ki bi vam bili nenavidni i bi pitali, zač nisu smili oni na proučni put. Ako ja dočujem, da ste govorili o tom i da

se tko iz vaših tovaruševe bude žalio, da je manje dostao, neću dat isplatiti ove premije.

Potrebno je, da vam još nešto velim. Svaki pozna pogibelj, u ku idemo svi. Ne smim zato čuti na ovom putu u teškoća nijedne riječi kritike, žalovanja ili jaukanja. To nam neće pomagati, nego pofezati naš položaj. Prosim za istotakovu poslušnost i disciplinu kot do sada. Onda se ne tribamo ništa bojati!"

Bile su to tvrde i teškopodnosljive riječi, ke je govorio Payer svojim dobrovoljcem. S ovim je on htio odvojiti dobro zrno od smetlja i metnuti sudbinu svojega proučnoga puta u ruke svojih najboljih i najhrabrijih junakov. Jedan za drugim postavi se pred Payera, dâ mu ruku i tim biše ugovor potvrđen. I zaista, nikada na ovom nadčlovičjem teškom putu se Payer nije tužio na nje. Bili su vjerni, voljni i držali međusobno prijateljstvo, kot rodjeni brati. I nikada se nijedna tajna na nije tako dobro čuvala kot ta ugovor zbog plaćanja premijov.

Pri jakom zamitanju sniga dali se slijedeći junaki na put: Na čelu male karavane gazio je Payer, koga je slijedio zastavnik Orel, kot namjesnik komandanta. Ov je dobio nalog, da preuzme zapovid, ako se Payer slučajno unesrići i da otpelja ekspediciju na brod. Za njimi su hodili, remenje san oko ramen obadva Tirolci. Haller imao je skrbiti za hranu, a Klotz je nadzirao pse, puške i municiju. Za njimi su koracali morinari, Hrvati Žaninović, ki je skrbio za nakladanje i razkladanje san i za gorivo u većoj bačvi spiritusa. Sušić, ki će krpati, pravljati sve ono, ča im se pokida ili polamlje. Lukinović išao je za sanami i nje mnogoputa rivao. Imao je paziti, da ništa ne pogubu i da je ne napade s odzad medvid. Pri svakom stanku imao je zadaću, da postavi i razvije šator i da ga spravi pri odlasku. Na svakoj strani vukli su sana na zamjenu psi Jubinal, Torosy i Sumbu.

Payer je koracao svojim velikimi koraki pred njimi i svi su slijedili njega. Po jednom danu vidili su na desno u daljini neko dužičko brigovlje i velik otok. Ov dostane ime „Zemlja

Wilcseka“. To im je bio za sad cilj. Vjetar im je duvao na sriću u hrpte, tako da je je rivao. Priečvrstu si na sana velik kolac s jedrom, u ko se je vjetar upro. Bila je to misao Sušića. Nisu sad već rivali sana, ar to je učinio vjetar. Išao je samo jedan pred njimi, ki je je peljao u pravom smiru. Brzo su ovako napredovali. Junaki su koracali zasopani za njimi, a Payer je davao svojom fučnikom smir.

Po 16 uri dugom maršu došli su na cilj. Prije nego su ot-puzili u šator za noć, strgali su sa sebe led. Stroj za kuhanje počne brundati i oprava im se je parila od toploga zraka. Vlage i mokrine su se već bojali nego zime, ar im se oprava nikad nije osušila. I danas im se lipila k tijelu. Ali umorni su brzo zaspali. Puške su ležale uredjenje pred ulazom šatora. A uza nje zarovali su se psi u klupko. Nje nisu uzimali k sebi pod šator.

I sutradan nije prestao vjetar i počelo je jače snigati. Prošli su mimo manjih otokov „Salm“ i „Schönau“. Na ovom otoku zakopali su jedan dio hrane, da im bude služila na povratku. Tim si zlakotu nešto sana. Ali nek teško su koracali dalje. Oprava im je bila smrznuta i ukočena kot limen-pleh. Samo su vječnim stupanjem i gibanjem mogli prepričiti, da se ne smrznu. Žaninović se pokazao u ovom teškom položaju najboljim. Preda se fučkajuć koracao je u svojem remenju. Dobro se je razumio s Klotzom i trsio se, da uči od njega niški jezik. Ali ča je to bio za jezik! To su bili zvuki u čistom tirolskom narječju, ke skoro nitko nije razumio, iako je znao niški. Zguran led je bio za Klotza „can terštesn“ (za ubit), a svoje pse je nazivao „Hölse teifn“ (paklenski vrazi).

Na otoku Hall na lijevo od njihovoga puta dizao se „Rt Frankfurta“ na 280 m i oko njegovoga vrha, iz škuroga bazalt-noga kamenja, prhatale su nebrojne ptice. Ove su imale na njem svoja gnjazda.

Na dan 1. aprila stigli su u neku daleku ravninu, ka je bila pokrta mladim ledom. Svi su odmah opazili, da je to morje, ko leži između otoki, i ko je za vrime ljeta sigurno

samo voda. Iz zahvalnosti prema svojoj domovini dá Payer tomu dijelu morja ime „Zaliv Austrija“.

Po dvodnevnom hodanju stigli su na nizak veći otok, ki je dobio ime „Wr. Neustadt“, a sjeverni njegov nos ime „Rt Tirol“. Sve već je bilo Payeru i njegovim junakom jasno, da je cijela „Zemlja cesara Franje Jožefa“ novi svijt pun većih i manjih otokov. Pri svakom postanku je Payer crtao i mirio, dokle su drugi mirovali i legli. Postavi svoje instrumente, pomiri dalekinu, nacрта obalu i visinu vrhov i ustanovi visinu sunca. Sve to nacрта u svoje nove zemljovidne karte, ke su dobivale jur sigurne crte.

Ovdje su izgubili svoga psa Sumbu. Ova marljiva i vjerna živina, ka je pri maršu i vučenju sve druge premasila, bila je uvijek izvan sebe od radosti, kad su zaoblčili ča živoga. I sad, kad preleti velik galeb kričeći nisko njihova sana, strgne se i biži lajajući za njim. Muži postanu, počnu ga nazivati, fučkati za njim i čekati. Preiskali su konačno cijelu okolinu — zaman! Pas se više nije pokazao i povratio. Tako je i on postao žrtva-aldov znanosti.

Na „Rtu Uskrs-Vazam“ prekoraknuli su svi 81° sjeverne širine. Kad je bila nedilja i Vazam nategnuli su na svoja sana svečano sve zastavice, ke su sobom primili.

Križali su mali „Otok Becker“. Pred njimi pojavi se velik medvid. Kad je zaoblčili, digne trubu u zrak i navali velikom hitrinom na nje. I njega su usmrtili. Jedan dio teploga mesa pogrizu odmah nekuhano, ali najbolje kuse zagrmu pod ledom u jednu rupu med skalami. Glavu i košće su bacili. Znali su, da ovdje u domovini glada ništa neće po zlu projti. Ar na košće ćedu navaliti najprvo galebi i je tako glatko uglopati, kot da bi je bili skuhali. A zatim ćedu je razdrobiti medvidi med svojimi jakimi zubi.

Na drugi dan pokaže se pred njimi „Otok princ Rudolf“, koga je dילו od Zemlje Wilcseka širok „Zaliv Rolison“. Strmi rt na zemlji Wilcseka nazovu „Rt Budimpešta“.

Dnevna sveža mesna hrana i smrznuti kruh prouzrokuju u nji svi proljiv. To je bila za nje na putu pri jakoj zimi

velika zapreka. Svi su oslabili. Ali Payer je znao, da su tomu uzrok i veliki napori zadnjih dan i kratak san. Zato odmah pomini raspored dna: Samo deset uri su dnevno hodili s većimi stankami, a 14 uri su mirovali i spavali. Zatim se zaista navredi poboljša njihovo stanje.

Payer sam nije poznavao mira i biše prema sebi nepopustljiv. Bio je uvijek na noga. Ako nije crtao, plaznio je med ka-menjem i sabrao njega 30 različne vrsti. Našao je već vrsti ugljena i drugoga kristalnoga kamenja. Nabrao je oko 50 vrsti krebrov, mušic, pužicev i rastlin, ke dosad još nitko nije poznavao. Brižno je to sahranjivao u sandučiće i doze. Doma će je pokazati učenjacom, da je pobliže prouču.

Led nastane mekši i još teže su vukli sana. Ona su se diboko rizala u njega. Tako odluču Payer, da na „Rtu Schrötter“ postavu šator i da najveći dio njih ostane ovdje. On s Orelom, Klotzom i Zaninovičem ćedu se otpraviti sami dalje, da bude išlo brže. Po osmi dani ćedu se vratiti opet k njim.

Nije bilo na svitu pouzdanih i vjernih junakov od tih, s kimi je ovako daleko prodro u vječni led. Nagnuli su svoje hrpte na od sunca toplu skalinu rta i im mahali pri rastanku. Haler preuzme komandu ostalih i Payer ga imenuje šaljivo za „guvernera“ otoka. Predao mu je jedan kompas, barometar i najveći dio hrane s ljekarnom-apotekom. Dobio je jasan nalog: Ako se Payer sa svojimi suputniki ne povrne po 10 dan, mora se odmah otpraviti sa svimi na put k brodu. Haller je klimao glavom, da je razumio naredbu.

Sad su bila sana laka i dva psi su je vukli sami. Kad na večer postavu šator se Klotz potuži, da mu je desna noga smrznuta i da se na njoj gnjoju prsti. On već ne more dalje. Na ove riči srdito skoči Payer i kani navaliti karanjem na njega, ali se je mogao zdržati. Zač se Klotz javlja na put, kad ne more hoditi? Mirno mu reče, da se otpravi odmah sam k šatoru najzad, gdje su ostali drugi i da si mora liječiti ranu. Skaline rta je viditi daleko i u jednom danu je kod tovaruše.

Poslušno se digne Klotz i skrsne u onom smiru, otkud su bili došli.

Jutros je bio jur najveći dio njihovih stvari na sani i ravno su metnuli bili psom i sebi remenje na ramena, da krenu dalje. Najednoć popusti pod njimi snig, na kom su prenoćevali bili. Sana, psi i Žaninović skrsnu sa snigom u neku dibinu. I Payera povuče remenje, ko je jur imao oko sebe, doli na led. Najvećom mukom mogao se držati na rubu diboke pukotine, da ga sana nisu povukla u dibinu. Nekoliko migov ostane mirno i premisli, ča da čini.

Orel biše na drugoj strani pukotine i još slobodan. Kad začuje rompotanjenje, dotrči nablizu, prigne se u dibinu i krikne Payeru, ki je ležao uz puć u remenju.

„Vidim sana! Ona ležu osam metarov diboko i popreko u pući.”

Payer ga zapita: „Ne vidite ništa drugoga? Gdje je ostao Žaninović i psi?”

Orel leže na rub i se još dalje porine prik pukotine, da bolje vidi i pa veli: „Žaninović visi još diblje pod sanami na svojem remenju. A uz njega visu štopajući psi nad dibinom.”

„Bacite mi preko nož k meni! Ja se kanim osloboditi remenja!” zaprosi Payer Orela.

Vješto baci on nož, ki je ostao ležati tisk uz tijelo privezanoga komandanta. Payer brižno popusti nešto remenje i opazi, da se sana ne giblju dalje. Pa je brzo razriže.

Pazljivo se nagne nad dibinom i krikne u nju:

„Žaninoviću, čuješ me? Možeš me razumjeti?”

„Da, gospodine!” gluši muklo iz dubine.

„Ostani mirno, da ti se remenje ne skine. Umiri pse oko tebe. Ja idem po pomoć, po uže i po prijatelje u logoru. Čemo te spasiti. Moraš ali jedan dan zdurati u tvojem položaju. Češ to moć učiniti?”

„Kako Bog dà, gospodine!”

Payer još čuje, kako je Žaninović tišio pse svojimi rići i pobiži sam prema jugu. Biše bez oružja i nosio je sobom samo torbicu za hranu. On je morao spasiti ovoga najvrljijega Dalmatinca. Nad dibinom su visili i cijenjani psi, bez kih nije bilo pomisliti na daljni put. I sana su morala gori na svitlo. Na

nji su bile crte, zemljovidi i drugo mučno djelo ovih prošlih 14 dan. A skupocjene stvari sabiranja već nitko ne bi mogao namjestiti. To bi se sve izgubilo.

U bigu baci Payer svoje teplo krzno, ko mu je paćilo, u snig. Ali jao, ako se nadigne najednoć vijavica! Ali kako bi? Svitilo je teplo sunce, a u daljini vidi jur pred sobom visoke skale rta Schrötter. Najednoć zaoblíči nablizu, za jednim ledenim brežuljkom, glavu človika, ka se je polagano kretala na desno. To je mogao biti samo Klotz, ki je izgubio smir. Ča ne vidi u daljini skale rta? Potrči prema njemu. Kad ga Klotz zaoblíči, mislio je sigurno, da ima duha pred sobom, ar se nekoliko puta prekriži. Ali Payer mu nabrzo povi, ča se godalo. Sad počne Klotz gorko plakati. Ta obični sin brigovlja ponavlja je, da je samo on tomu svemu krivac. Ali Payer nije imao vrimena, da se duglje s njim zabavlja. Pokaže mu ponovo, u kom pravcu mora hoditi i potrči dalje.

Iz logora kod šatora bižalo je nekoliko muži pred njega. Njega su svojimi dalekozori opazili i prepoznali. U nekoliko kratki rića rasijsni im položaj i povi za nesriću. Svako jaukanje zaguši i naredi, da se odmah spravu svi s njim i da uzmu sobom sve, ča je potrežno. On skoći prema kuhaćemu stroju, na kom je stala tepla rastaljena voda. Lakomnim žrkanjem spi je sve, da si ugasi najveću žaju. Onda poždruka nekoliko kušicev pečenoga mesa i jur su bili svi opet na putu prema sjeveru. Ravno u ta hipac dokleca Klotz. Njega ostavu samoga kod šatora.

U najvećoj brzini, bez prestanka, prevalu ov put. Kad dođu na mjesto nesriće, ziva pred njimi ta škura pućina. I kako su kričali doli, Žaninović se već nije javljao. Samo psi su još zdvojni cvilili iz dubine. Orel im je povidao, da je Žaninović jur zamuknuo pred nekoliko uri.

Povezan s užem pusti se Payer do izboćine, na koj su zustala sana. Zgora su držali i zasigurali su svi uže, na kom je visio. Pustu Payera ispod sana do nepomično visećega Žaninovića. Sad bacu drugo uže doli, kim je Payer brižno povezao Dalmatinca. Pa povikne gori:

„Vucite polagano!”

Kad su primili Žaninovića zgora, bacili su opet uže dole. Njim su oslobodili najprije pse pa povukli dragocjena sana i konačno samoga Payera k sebi na površinu leda.

Ukočenoga Žaninovića počnu ribati i masirati. Payer se prigne nad njim i osjeti, kako mu još bije srce. Skrbili su za umjetno disanje i žila kucavica počne kucati sve hitrije. Dobene boje u lice i kad mu polagano uliju jak čaj s rumom u usta, otvori oči. Ni riči jaukanja ili tuženja ne dojde iz njegovih usta. On uzme samo Payera za ruku i ga prosi, da mu oprosti, ča mu je napravio nepotribnu nezgodu i poteškoće. Ali Payer ga pun veselja objami, kad je vidio, da je drukčije potpunoma čitovat.

Psi su se valjali od radosti po snigu, skakali su od veselja na muže i lizali zahvalno ruke Žaninoviću.

Kad se svi okripu nešto vrućim čajem i uzmu kuhanoga mesa k sebi, pošalje opet Payer svoje muže k šatoru. Haller ga živo prosi, da se navredi povrne k njim. Vrli Žaninović se krati, da ide s prijatelji najzad k logoru i da ga namjesti Sušić. Kako da se ne bi bilo ništa posebnoga dogodilo, omota si opet remenje oko prsi i čeka uz pse, da krenu dalje prema sjeveru.

Ostaviše brzo lukavu i izdajničku ledinu, ka je bila puna takovih pukotin. One su samo površno bile pokrite snigom. Svi su bili zadovoljni, da se nitko nije naranio pri toj nesrići. Ar polamljena ruka ili noga ili druge nutarnje rane bile bi za svakoga stradalogu u ovoj ljutoj zimi od 22 stupnjev sigurna smrt. Do broda su imali dobre dva tajedne hoda. Tako dugo nitko ne bi bio zdurao

Samo trojica, Payer, Orel i Žaninović nastavili su put prema sjeveru. Bišu tako žajni, da si postavu pri maršu stroj za kuhanje na svoja sana. Ona su sličila malomu parobrodu, ar se je pri hodu dimio stroj i vjetar je puhao u plamen. Skoro imaše dosta teple vode, da si ugasu veliku žaju. Payer nije dopustio, da tko uzme snig u svoja usta. A led biše slan i nikad nije ugrušio žaju nego ju povećao.

Uz obalu „Zemlje princa Rudolfa” došli su do „rta Alkov”

Oko njega su prhatale na tisuće ptice, ke su imale na njem svo-ja ležišća. Posvuda su zaoblčili slijede medvida, gospodara ove pustinje, ki je našao ovdje sigurno uvijek prostrrt stol.

Led na obali biše zgurnut u visoke zapreke. Na vodi „Zaliva Austrije” biše tanak, da je bilo opasno hodati po njem. Samo polagano su dalje došli. K tomu su im se polamala na stani-klizajućem drivu, njihova sana. Nakovali su je za nevolju, ali to nije dobro držalo. Polamljena stana zadivala su se o led i pačila im, da bolje napreduju. Tako skladu sve stvari i svaki uzme svoj svežanj na rame. Spregli su i pse, a sana ostavili ležeti.

U večer postavise svoj logor na podnožju dvih skalin, ke su se dizale kot igle već od 20 m u visinu. Dobili su ime „Rt stupov”. Ov osamljen svit na sjeveru sjajio se izvanrednom lipotom. Nad silazećim suncem pokaže se još jedno drugo, a pod njim prostiraše se škuri oblaki. Otvorena voda u zalivu blistaše se a na njoj plavaše, slično dijamantom, odcipljene ledine.

Dokle su Orel i Žaninović uredili mali šator, splazni Payer na vrh stijene, da pomiri okolinu i da pogleda put za sutra. Večeru su pojili jur skoro zatvorenimi očima, tako su bili umorni. U ovi dani je nije trapila samo strašna žaja, nego su bili umorni i zaspani. Tako su odmah zasnuli. Psi su iskoristili čvrst san mužev, navalili na otvoreno meso i na kruh, slokaše kondenzirano mliko iz konzervov. A u jutro lajaše nekrivično za svoje dnevno žderalo, kot da ne bi bili jur tajedne dugo ništa k sebi uzeli.

Biše 12. april, poslidnji dan njihovoga probijanja prema sjeveru. Danas ćedu prekoraknuti 82° sjeverne širine. 17 dan hoda su jur odaljeni od svojega broda. Zato su zakopali med kamenje sve, ča su nosili sobom, da lakše dojdju napred. Svaki imaše samo sobom malenu torbu za kruh. Pravoda je Payer nosio svoj blok za crtanje. Orel omotao si je oko sebe austrijsku zastavu, a Žaninović nosio je sobom spritku-štangu od šatora.

Kako su morali hodati na rubu raskoljenih lednjakov, čije

rupe su bile najvećim dijelom pokrite snigom, povezali su se užem jedan za drugoga, da budu sigurniji. Ako tko upade u rupu, da ga izvuču lakše iz nje.

Oko podneva prešli su 82° sjevera pa malo odahnuli. Pred sobom su vidili nad morjem 200 m visoke skaline, ke su još kanili dostignuti. Po tri ura durajućem maršu, stali su na vrhu tih skalina, ke je Payer nazvao „Rt Fleigely” i gdje je ustanovio, da su podri do 82° i pet minut na sjever. Ovako daleko na sjeveru do onoga vrmena još nitko nije bio.

Imenom Fleigely proslavi Payer engleskoga učenjaka, ki je u svoje vrime tvrdio, da se može dostignuti sjeverni pol brodom, ar da je na njem otvorena voda. Payer je ovdje vidio vlašćimi očima, da to nije istina. Samo „Zaliv Austrije” imaše u zaviću otokov ljetom otvorenu vodu. Sve drugo prema sjeveru, kako daleko je dosigalo oko, biše samo led. Ako kani tko prodriti prema sjevernomu polu, to može samo učiniti sanami. Upotribiti mora za vučenje pse. Mora se rediti, da će biti mi-sece dugo na putu.

Dokle su sprohodniki Payera umoreno sjeli, pomiri on širinu zaliva, ucрта u zemljovid obalu velikoga „Otoka kralja Oskara”. A najsjeverniji otok, koga je gledao nazove „Peter-mannland”. Točno na sjevernoj širini od 83° prema sjeveru zaoblíci Payer jednu višu skalinu, ka mu se činila, da je najsjevernija točka svih otokov Zemlje Franje Jožefa. Točnu visinu već nije mogao pomiriti, ali je cijenio, da je visoka na 450 m. Ona je dobila ime glavnoga grada Austrije, najme „Rt Beča”.

Mislio je, da je dužan proslaviti ime grada na visokom sjeveru, ar su imali on i njegova posada u njem mnogo prijateljev. Njihovu ekspedidiju je potpomagao čitav grad i svi stanovniki su oduševljeno diozimali u njihovoj sudbini.

Uzbudjenjem i nekim radosnim ponosom postavi međ ka-menjem dva metara dugačku spritku, na koj je prhatala črjeno-bijelo-črjljena zastava austrijske mornarice. Imao je dobru ćut, da su ju tako daleko doprimili na sjever, koliko su još imali moći. Koliko muke su podnosili, dokle su postigli ov cilj,

da preuzmu ove gole, kamenite otoke i ledine u posjedstvo svoje domovine Austrije. Osjećali su u sebi, da će im biti ov dan i ov trenutak najljipši uspomen u njihovom žitku. Pravoda su i ujedno žalili, da nisu mogli proučiti i sve ostale otoke, ki su im bili sad tako nablizu.

Pod velikim kamenjem, na podnožju austrijske zastave, zamotali su u gumu jednu povelju-dokument, na ku je napisao Payer slijedeće:

„Člani austro-ugarske ekspedicije su na ovom mjestu dostigli po 18 dnevnom hodu od svojega broda, koga je led opkrivio na širini od 79° i 51 minut, najsjeverniju točku svojega puta. Po povratku na brod i po odmoru otpravit će se ekspedicija piše prema jugu. Ostavit mora svoj brod u ledu. Prisiljena je ranijemu povraćanju zbog bezpomoći i zbog oslabljenja velikoga dijela momčadi.”

Ante Žaninović,
mornar

Eduard Orel
zastavnik

Julius Payer
komandant

Još jedan pogled prema sjeveru, ki je ležao u nedotaknutoj lipoti i tišini. Onda su ostavili to mjesto, da proišću svoje tovaruše, ki su nje sigurno željno čekali.

G D J E J E B R O D ?

Njihov brod je ležao nekih 320 km odaljeno na jugu. Ka-
kov će biti povratak k njemu? Je li je on još na svojem mje-
stu, kot su ga ostavili bili?

Ove misli išle su im po glavi, kad su zamišljeno kora-
cali, povezani užem jedan za drugoda, preko leda. Njihove
prvašnje slijede je jur bio zamaetao vjetar. Kasno u noći stigli
su u čerašnji logor. Ondje du naši svoju prtljagu i polamljena
sana. Spali su odmah u dibok san.

Još drugi dan čutili su veliku radost u sebi zbog uspjeha
čerašnjega dana. Jur u četiri ura jutro se dignu i Payer je
goni, da se čim prije otpravu. Nisu si dali vrimenta, da popiju
sideći vruću kavu i pogutaju zamrznutu kobasicu, pemikan i
kruh. To su činili jur pri hodu. Bojali su se, da će im jako
sunce rastaliti led. To bi je sililo na daleke stranputice.

Orel se tužio, da ga peču oči, jer je teturao za sanami.
Payer ga pregleda i odmah ustanovi, da je zaslipljen od sniga.
Pri jakom suncu je bio Orel dan prije na kratak čas strgnuo
očalje s očiju. Ni ričom ga Payer ne ukara nego mu svituje,
da si namače oči toplom vodom.

Uz Žaninovića, ki je sa psi sam vukao sana, koracao je
Payer. Čutio je, kako i njega ostavlja moć. I obadva psi bili
su jur bezmoćni. Odmah ležu u snig, kad su nek kratko po-
stali. Njihove čampe su im krvavile, kad nisu bili naučni na
ovako duge izlete. Njihove rane namoći Orel spiritusom, ča im
je godilo. A Žaninović im ušije na noge kاپice iz sukna, ke su
im pri maršu navukli na noge. K tomu naredi Payer po navadi
Eskimov, da se psom urize u uši i pusti krvi. Kad se je Orel
kratio, preuzme ov posao Žaninović i to mirnom rukom upravi.
I zaista bilo je psom mnogo lakše. Ovi dva psi bili su izvan-
redne živine. Nikakova bolest je još nije trapila. Iako je stala

njihova kućica u Austriji, dokazali su, da su isto tako korisni
u ledu i zimi kot psi Eskimozov i sibirskih nomadov.

Razlamljena sana popravljali su većputa, skladali i opet
nakladali svoje stvari. Led biše pokrit mekim, vodenim snigom
a vrime biše magleno. Umoran i neispan priredi ovput Payer
sam objed za svoje tovaruše. Bezmišljeno zagrabi vode, ka je
stala na ledu kraj njega. Tek kad je jilo bilo gotovo, opazili
su nevolju: Uzeo je slanu vodu u kotao, tako da niti meso niti
čaj nisu mogli uzeti k sebi. Prijatelji su ga prosili, da već
nanovo ne pokaže svoju umjetnost u kuhanju. Tako se otpravu
bez jila na daljnji put prema „Rtu Schröter“.

Put tamo kazao se umornim putnikom bez konca i kraja.
Tek pod večer dojdou predanje poslaniki Hallera, ki je je svojim
jakim dalekozorom jur davno zaobličio. Dane dugo je on jur
čekao i preiskao vidokrug svojim jakim staklom. Velikim ve-
seljem su je sad prijeli.

Odmah opazi Payer, da je u malom logoru manjkala čvrsta
i sigurna ruka komandanta. Samo nekoliko dan su bili bez
djela i skrbi. Skoro svi su se tužili, da su bolesni. Lica su im
bila upala. Črni od vječnoga kuhanja u malom šatoru dopuzu
iz njega.

Ali nisu upotribili već hrane za se u ovi dani čekanja,
nego ča im je Payer bio svitovao, iako su sidili na puni vrića.
Triba ovdje još kakovoga dokaza, da su držali peldodavnu
vojničku disciplinu?

Pri sebi su imali kompas i toplomjer, da bi bili mogli
sami pod peljanjem Hallera marširati prema brodu u slučaju,
da se Payer ne vrati za dobe. Radoznalo upita Payer Hallera,
u kom smiru leži brod. Haller polagano izvuče kompas iz
džepa, okrene se nekoliko puta oko sebe i konačno pokaže u
nemogućan pravac. Bio je potpuno zbunjen.

„Do hoštn vida!“ (Ovo ga imaš opet) veli i preda kompas
te svoje bilješke Payeru. Bio je to neki mustlavi kusić papira,
u kom je obično počivala kobasica. Na njem je strašnimi svojji-
mi slovi načarabakao neko minjanje temperature, kot je to
Payer bio naredio.

Sad preuzme Payer sam vodstvo i dibokim zaufanjem je momčad gledala opet na njega.

On naredi, da Lukinović opet zašije dio šatora, koga su imali sobom, u jedno. Skupno s Hallerom točno priglveda hranu i precijeni, da imaju od nje dobro za 10 dan, bez toga, da ne uračunaju svoja usputna skladišća.

Tepao vjetar je počeo brzo taliti snig i na ledu pokažu se velike i diboke mlake vode. Payer je gonio napred. Bacili su šator za pse i njihove teške pokrivače u snig, da olakšaju sana. Tim ćedu moć brže hodati. Sad već toga nisu tribali, ar je bilo dosta teplo. Ali u strašni zimski vihori pred dvimi tajedni su im ti pokrivači spasili žitak.

Ali nek polagano su mogli dalje.

Jak vjetar im je puhao u hrpte i tako su marširali umorni junaki nešto brže. I opet je napade jak medvid. I njega su oborili. Svježe njegovo meso jili su nekuhano s kruhom. Zato su svi dostali proljiv i morali se postiti. A to je je još jače onemoćilo.

Prešli su otok „Erzherzog Rainer“ i stigli k „Otoku Kane“ Dokle su svi drugi ostali u šatoru, popne se Payer sa svojim instrumenti i s Jubinalom na vrh. U črnom basaltnom kamenu imale su bezbrojne ptice svoja gnjazda. Dokle je Payer mirio i crtao, obletale su ptice i mirno sidale nablizu u snig. I to je nije poplašilo, da je on šrotom ustriljio nekoliko njih. Položi je uz sebe i kad je imao dobar vidokrug je brzo dalje djelao. Kad biše gotov, vidi, da je Jubinal požderao najveći dio ptic a k tomu još i njegove rukavice. Samo dvi ptice mu je još mogao otkinuti s trupca, da je ponese bolesnikom.

S Hallerom splaznio je Payer na skale otoka „Wr. Neustadt“. Kad se magla digne, vidu pred sobom zelene obronke kamenja, na ki je ležalo svitlo sunce. Rasla je tamo uboga trava i neki sivi mah. To počne Haller sabirati med kamenjem i napuni si džepe. Payer si nije mogao rastumačiti njegovo nakanjenje.

Kad su opet bili kod šatora, sprazni Haller ta suhi mah i ga razdili Dalmatincem. Ovi ga primu velikim larmanjem.

Skoro su se dimile njihove kratke lule, ar su upotribili ta mah namjesto duhana. Kad im se je lice krisilo od veselja, mogao je Payer viditi, da im se rači.

Vjetar je bio krenuo i opet duvao preda nje, kad su se dali na put. Morali su kroz vodu, ka im je stala mjestimice do koljena. Najednoč skrsne Haller pred njihovimi očima. Glasno kričeć se pokaže opet nad vodom. Prestrašeno postanu svi i bacu mu odmah uže ter ga izvuču iz neke pukotine. Obašli su to vkanljivo mjesto i našli svoje slijede, ke su bile jur 15 dan stare. Na nji su hitrili prema jugu.

Payer i Orel išli su prvi i davali smir. Najednoč su stali pred otvorenom vodom. Rub leda pokrivalo su visoko nabačane ploče. Jak vjetar tukao je u nje valove. Led, na kom su stali, triskao i dizao se pod njimi. Na vodi su se ljujlali ledenjaki. Ovdje bi moralo biti njihovo posljednje srahnische hrane, ku su kanili poiskati. Nigdje mu nije bilo slijeda.

Kad je Payer to zagledao, prošli su mu mrahi preko hrpta. Ako ne bi bilo njegovo lice tako požgano od sunca, svi bi bili opazili, kako je oblijedio. Ali ništa mu nisu poznali, kad su ga preplašeno i po tajno gledali. A ča sad? Igrajuć je bacala voda kusiće leda na rub, gdje su stali, kot da bi je kanila usmijati rekši: Ča ćete vi mala šakica sad usred vode bez čamca, bez hrane, a još 120 km od vašega utocišća, od broda?

Kratko su premislili svoj položaj: Pet dan imadu još do broda. Hrane je još za dva dane, a spiritusa za kuhanje za tri dane. Ako ne najdu i drugo skladišće hrane, moraju ubiti zbog mesa njihove dva pse, polamati sana, da moru tepliti hranu. Tako bi došli do broda. Ali sad je bilo prvo pitanje, kamo krenuti, da obajdu otvorenu vodu? Gdje je još bilo čvrstoga leda? Ili je ova voda dosigala do broda. Ležao li je ov na svojem starom mjestu?

Iako ga je srčnost ostavljala, naredi Payer, da Orel ostane kod muži, dokle on sam krene prema „Zemlji Wilcseka“. Samo zemlja je mogla biti njihovo spasenje. Na njegov znak slijedili su ga na 100 korakov svi drugi. Od kopna duvao je u nje opet jak vjetar i bacao im snig preda nje. Morali su hoditi

zgrnuto u grupi, da ne zgbu jedan drugoga iz očiju. Zgrabili su opet za skupno uže, da nitko ne ostane sam, ako upade u kakovu dibinu, i da ga drugi, ki su još mogli, vuču sobom. Opravu im je pokrivaio droban snig, lice im biše samo kora leda, a oči su im se zalijpale. Payer nije dopustio, da miruju i da rastegnu šator, ar je kanio znat prije, gdje je pred njimi čvrst led. Samo po svaki 300 korakov su kratko postajali, da obrnu hladnomu vjetru svoje hrpte i da si riblju zamrzlo kličće.

Po 7 uri durajućem hodanju zagledaju od obale konačno opet čvrst led pred sobom. Sad su postavili i šator.

Mokri, umorni, puni nalipljenoga leda ležu pod šator da spavaju, iako je je trapio strašan glad. Ovput nisu razdijeli hrane, nisu kuhali ništa teploga, dokle ne budu znali, na čem su. Sutradan ćedu to viditi: Dillila je nje voda i morje od njihovoga broda ili ne? Ako da, onda su znali, da moraju ovdje na obali Zemlje Wilcseka dočekati svoju smrt.

Ove ure nesigurnosti bile su najstrašnije za vrime njihove cijele ekspedicije.

Snijžna bura fučkala je cijelu noć. Psi su ležali izvan šatora u žvzdajućem snigu, ki je je pokrio do jutra duboko poda se. Jutro su je iskopali čitovate.

Po ovoj strašnoj noći, u koj nitko nije spavao, razdijeli su med sobom poslidnji kruh i pili za rućenje vruć čaj. Vlažna oprava se je parila nad njimi i odmah smrznula na tvrde oklope.

Pod večer naglo prestane vjetar i njihov vidik se dobro raširi. Zagledali su pred sobom, nedaleko od obale, po koj su išli, velik ledenjak, koga su svi prepoznali. Nisu zakopali na njegovom podnožju meso jednoga medvida i blizu njega 25 velikih konzervov mesa? Kct na komandu počnu svi bižati prema njemu. Samo Payer i Orel su polagano išli za njimi.

Brzim gibanjem rovali su mornari u snigu. I pse zgrabi ov opći nemir i su rovali s ljudi na sve strani.

Najjednoč zakrikne Lukinović: „Evo ga!“

Pak izvuče debelo stegno medvida ispod sniga. Odmah ga svi drugi opkolju te iskopaju i druge dijele. Psi su kratko po-

tom našli i konzerve. Hvala Bogu! Sad je bilo najvećoj skrbi konac. Svi ćedu se moć zasititi. Svaki je dobio jedan kg mesa. Spekli su je i jili bez kruha.

Svojim jakim dalekozorom preiskao je Payer medjutim na jugu cio vidokrug. Vidi pred sobom stirmi rt Frankfurt, koga je bio jur nacrtao u svoju zemljovidnu kartu i mali otok Hall. Pa zaoblīci i to, ča je zaistinu iskao: Čvrst i nepolamljen led, ki se je proširao dalje prema jugu. Ov je sad mora peljati do broda. A to je bilo njihovo spasenje!

Tek drugi dan, kad su stigli pod rt Frankfurt, rekao je tu dobru vist svojim tovarušem. Sad su postavili šator, da dobro počinu. Nedaleko od njih ležao je otok Schönau, na kom su njihovi tovaruši s drugimi sanami uredili veće shranišće hrane. Sad su bili najjednoč bez skrbi. Poslidnjim ostankom spiritusa kuhali su vodu a ostatak lili u vruć čaj namjesto ruma. Ov čaj spiritusom pili su kot najbolji šampanjac.

Slijedeći dan odvoji se Payer od prijatelj, da splazni na rt Frankfurt i da na njem nešto pomiri i nacrtja. Kod otoka Schönau, na kom će postaviti šator, ćedu se opet sastati.

On je brzo bio gotov. Kad je opet dostignuo malu grupu, ka je nek teško mogla kroz mekak i dubok snig, dočuje, da su dva najbolji muži zbog slabosti onemoćili. To su bili Lukinović i izdržljivi Žaninović. Ovi su stalno peljali, bolje rećć, nosili Tirolca Klotza, ki već nije mogao hoditi. Sad je Payer znao, da su i svi drugi na koncu svoje moći. Uz šator naložu polamljenimi sanami poslidnji oganj, da se ogriju i da prepeču meso. Jisti je svaki mogao, koliko ga je bila volja.

Okolo ognja spravi Payer svoje vjerne suputnike, da je ohrabri svojimi riči:

„Vi znate, dragi moji, da smo još oko 50 km od broda. To su dva dani marša. Toliko smo dosad zdurali, da moremo rećć, najteže je za nami! Sad to nećemo ovdje klonuti. Neka da svaki svoje poslidnje moći. Mirovat i liječit ćemo se u sigurnom zaviću broda. Čitao sam o engleskom polarnom izvidniku Mak Klintok, komu je slično išlo kod nam. Nije imao hrane, svi su bili bolesni od skorbuta i bezmoćni. On je mogao

ohrabriti svoje muže, da zduraju. I ča mislite? Svi su opet do-
stigli brod i domovinu!"

Hrvati su klimali glavami i mrnjali nešto u svoju divlja-
stu bradu. Ali Tirolac Haller rekao je glasno:

"A to vi vjerujete? Ja ne!"

Razderani i zamaženi Klotz nadoveže svojim dubokim gla-
som: "Još ni jedan dan ne moremo dalje. Jur kot race toptamo
po ledu. Sutra će nas sve povaliti!"

"Dobro", veli odlučno Payer. "Tko već ne more dalje, neka
ostane ovdje i neka počeka. Ja kanim dalje na jug i uzet ću pse
sobom. Po četiri dani, dragi moji, ćedu doći prijatelji s broda
po vas sanami!"

Ali nitko nije kanio ostati. Svaki je izjavio, da još ima
toliko moći, da se odvlči dalje. Payer im pokaže u daljini rt
Tegetthoffa, uz koga je stalo lilašto večernje sunce i veli:

"A za njim, dragi moji, za njim leži naš brod!"

Da iskoristi ov dan, sjede Payer na led i crta okolinu.
Najednoč čuje veselo juhukanje Klotza, ki je iskajuč hodao
naokolo. Svi se skoču i pobižu prema njemu. On je našao hranu
i skladišće, ko su ovdje uredili drugovi za nje.

Ovu noć su svi mirno i zasićeno spavali već od 8 uri.
Vrime glada je bilo konačno za njimi. A pred njimi ležao je
blizu brod.

U jutro, prije nego su krenuli dalje, nazvisti Payer svim,
da će bižati sa psi unapred, a Orel neka polaganije pelja grupu
za njim. Čvrsto se nada, da će danas uviditi brod i sve drugove
na njem.

Velikimi koraki otpravi se u smir rta Tegetthoff. Psi su
digli nemirno svoje nose i bižali nestrpljivo pred njim. I oni
su prepoznali poznati im kraj. Dignutimi repi hitrili su prema
jugu, katkada krenući glave, da li slijedi človik. Sad zaobljči
Payer i sav otok Wilcseka, na čijoj strani mora biti njihov brod.

Kad dojdju bliže, goni pse, da s njim splaznu na strmu oba-
lu otoka. Ali oni su se kratili, ar su nemirno skakali u smir
prema jugu. Kako Payer nije popustio, su psi posluhnuili. Ov-
dje iz vrha otoka kanio je pogledati prema jugu, da se osvido-

či, je li je brod još na svojem mjestu. Znao je dobro, ako brod
ne vidi, da je to za njega i za grupu svojih najvjernijih konac.
Najteže će to biti za njega onda, ako se mora vratiti i svojim
onemoćenim prijateljem bude morao kazati tu tužnu vist.

Brzo je gazio više i više i sa svakim metarom daljio mu se
vidokrug. Stignuvši na vrh, pogleda prema jugu. Daleka siva
ravnina pokazala mu je samo neograničen led. Nigdje nije vidio
broda!

"To je nemoguće! To ne smije biti istina!" povikne glasno
i psi krenu svoje glave prema njemu. Iako je bila smrzn, čuti
hladan pot na čelu. Stao je uz kamenu piramidu, ku su bili
podigli prilikom svoga prvoga boravka na ovom otoku. Na kolcu
je još prhatao ostatak zastave črljeno-bijelo-črljene. Zgrabi za
kolac, da se održi na noga, ke mu već nisu kanile dalje služiti.
Na ovom mjestu su proslavili svi svoj prvi uspjeh. Ce biti ovo
mjesto sad i konac njegove ekspedicije? Rukavicami si otare
suze, ke su mu bukle u oči i još jednoč pogleda prema jugu.

Sad je dignuo svoj jaki dalekozor k očima, na koga je u
prvoj uzrujanosti pozabio. Iako su ga žgale oči od suz, preišće
svaki kutljac velike ledene ravnine.

Najednoč zagleda usred leda tri črne tanke igle!

Brod, njihov brod! To je spas i uspjeh ekspedicije!

Za visokimi mećavami i ledenimi brežuljki vidi jarbole,
a na njimi okrižice bez platna jedrov.

Da i psi diozamu u njegovoj radosti krene im glave u tom
smiru. Jubinal nastavi uši i počne lajati, ali Torosy silio je
doli s toga kamenitoga brda.

Tih pet kilometarov do broda su brzo prevalili. Tek na 100
korakov blizu opazi ga straža.

"Stoj! Tko tamo?" zakrikne stražar, ki ga nije prepoznao.

Prik ledenih stepenic skoči Payer na brod prema straži
i objami od veselja prestrašenoga Palmića. Kad ga ov prepozn
i samoga zagleda, pita ga najednoč u tri jeziki, gdje su ostali
tovaruši, No Payer ga nakratko pomiri.

Tada splazni po stepenica u poznate mu prostorije k svo-
jim spavajućim tovarušem. Ali mali Pekel ki je ležao uz vrata,

ga zadahne i digne glasno zavijanje. Skoči tako naglo od veselja na Payera, da ga je skoro prevalio.

Na ovu nešto neobičnu galamu usred noći se svi prebude i dolazu iz svojih kajutov. Opkroju veselo Payera i svaki mu kani dati ruku i opipati ga, da se osvidioči o njegovom srićnom povratku. Nije imao vrimenta, da izmini svoju opravu. Svi su gurnuli u prostranu kajutu oficirov, da čuju njegovo pričanje. Ponudu mu najprvo vruć, pravi grog i postavu bijeli kruh s maslom na stol pred njega. Dokle je polagano srkao čaj i jio, govorio je o njihovom otkriću: Kako su našli Zaliv Austrije, kako daleko se proteže i koliko novih otokov su mogli proučiti. Povida, kako daleko su došli i počne im crtati položaj njihove nove zemlje.

Na velikom stolu, koga su svi okružili, nacрта im položaj najvećega dijela otokov. Pričao im je o velikom trudu i o hram držanju tovaruše, ki su toliko zdravi. Onda predloži, da se svi spremu i nje dostojno primu.

Po dvi ura ostavili su svi s dvimi sanami brod, da idu povratnikom ususret. Brod je opet bio nakićen zastavami. Kuhar Oraž i njegov pomoćnik Marola su sve dali i spravili, ča su dobroga našli u skladišću. I navredi je prsketalo meso u najfinijem ulju na ognju.

Svečano su dočekali zastavnika Orela i drugih pet tovaruše. Mršavim i razderanim prijateljem nisu dali vrimenta, da se malo oporavu, nego im postavu sve na stol, ča su imali najboljega, jila i pila. Bilo je još svega toga dosta.

Čitav tajedan je trajala goščina i navredi su svi pozabili velike patnje (muke) ove ekspedicije sanami. Rane su se brzo zaliječile uz veliku skrb dr Képesa.

— —

Posada broda pod komandom Weyprechta bila je vrlo marljiva, dokle je bila mala izvidjačka grupa na putu. Sve im na ručene zadate su skrbno upravili: Tri puta u danu su ispitivali vrime i zabilježili u knjige svako promatranje i mirenje. Izvan

toga su spremili dva čamce za svoj povratak u Evropu. Nekoliko velikih sandukov bilo je jur napunjeno i dobro ukovano spremjeno na put.

Payer im se zahvali za njihovu brigu i djelovanje. Osebito je bio veseo, kad je dočuo, da su jedan čamac odveslali k otoku Wilseka i da su ga napunili hranom i svim potrebnim na tri misece za dalek put. Payer i njegovi drugi bi se bili mogli poslužiti s njim, kad bi bili vjetri otkinuli ledenu santu s brodom. Ta čamac neka bi im bio pomoć za siguran povratak.

Ov čamac su opet doprimili k brodu. Njega su na otoku jur bili posjetili medvidi. Čvrsto platno jedra, kim je bio pokrit, su razdrapali i pokinuli šest pari suknenih čizam. One su ležale odzgo. Drugu opravu i čitavu hranu u konzerva još niti dotaknuli nisu. Počinahli su i zastavu nad grobom mašinista Kriša. Sigurno je je dražila svojimi bojami i stalnim prhatanjem na drivu.

Hvala velikoj skrbi liječnika, pobojšalo se svim na brodu zdravlje tako daleko, da se već nitko nije tužio. Svakidanje svježe meso, kruh, koga već nisu štediti, i dnevno kondenzirano mlako je svim pomnožilo užitak.

Stalno su hadjali medvidi na posjet. Samo one su smrtno pogodili, ke nisu mogli pognati ljutim striljanjem. Mesa su imali na obilje. Najbolje kusiće, srce, pluća, jezik i možđjane su spravili u kuhinju, da se odmah priredi za jilo.

Neumoran duh Payera se nije mogao zadovoljiti s mirom i lenjarenjem ovih dan na brodu. U posljednji dani aprila bilo je sunce jako i vrime prekrasno. Mornari su sidili, mirovali i mnogo spali oko podneva pod vedrim nebom.

Ove posljednje dane je Payer još kanio iskoristiti, da upozna pobliže svoje otkriće, Zemlju cesara Franje Jožefa, i na zapadnoj strani. K tomu bi si bio rado dao dva tajeodne vrimenta. Zbog manjkanja časa ostali su mu samo dva dani.

Tako se spravi na treće poduzeće sanami!

Poručnik Brosch, ki je morao ostati pri prvom putovanju kod broda, i njegov pomoćnik Haller su mu se priključili. Sobom su uzeli najmanja sana, ke je vukao Torosy. Hrvati, ki su

ga prosili, da je pusti sobom, mogao je samo tim zadržati, da im je rekao, neka šteditu svoje moći za dojučeršnji put u domovinu. Tada neka pokažu svoju dobru volju i vjernost.

Sunce je bilo tako jako, da je diglo toplomjer u podne na 18 stupnjeva toplote. Snig i led nastajali su mekši i vkanjivi.

Blizu otoka Wilcseka dotrčali su njimi mali pas Pekar. Kad već nisu vidili broda, nisu ga mogli odvrnuti. Tako je pun veselja skakljao za njimi. Da ne budu tribali sobom vući svu potrebnu hranu, ostavili su najveći dio na obali otoka pod teškim kamenjem.

Prevalivši dug put postavili su za počivak šator. Skoro su svi trimi čvrsto zasnuili, ar već nisu bili naviknuti na duže putovanje. Glasno zavijanje maloga Pekela je je naglo trgnulo iz sna. Ov mali pas je napao srčeno velikoga medvida, ki je stao tisk uz šator. Pomagao mu je i Torosy. Bojali su se za život psov i tako su morali opet ustrijeliti medvida, kad nije popustio. Uzeli su mu samo jezik i srce, a drugo su ostavili ležati. Psi su trzali na njem neko vrime vrlo jadovito, pa su pustili od njega. Ar i oni već nisu mogli dušati medvidje meso.

Prvoga maja dostigli su podnožje „Simony ledenjaka“.

Payer i Haller omotali su si uže oko pasa, kot su to činili uvijek u domaći Alpa, da osiguraju jedan drugoga. Vjetar je duvao dalje i klizanje na ledine bilo je tako mučno, kako je još nisu doživili. Po peti ura dugom hodanju došli su na vrh. Odmah je Payer počeo svojim djelovanjem. Nije bilo lako crtati i miriti pri 12 stupnjeva zime. Teodolit, aparat za mirenje, nije stajao mirno, ar ga je gibao stalno vjetar. Većkrat je bilo potrebno pregledati točnost zabilježenoga trokuta. Haller je pri tom čučao za velikom skalom u zaviću. Samo kad je Payeru spao iz ruk blok za crtanje, da si otepli smrzzle ruke i kad je prenašao teodolit na drugo mjesto, skočio se iz svojega zaklona.

Na jug je ležala velika „Zemlja Zichyja“, čiju obalu je Payer mogao dobro nacrtati. Najviši vrh na njoj imenovao je „Vrh Rihthofena“ i mirio ga 750 m visine. Dugo je cio svit mislio, da je to najviši vrh nove zemlje uopće. Na zapadu biše ova zemlja pokinuta na diboke zatone. Pokazali su se još drugi

otoki prema zapadu u daljini od 40 km. Nje je dobro raziznao Payer kroz svoj oštar dalekozor. Kako je želio, da bi bio mogao prodiriti i u ove nepoznate dijele zemlje! Ali k tomu bi bili potrebni puni dva miseci. I njihov povratak u ovom ljetu nastao bi opet nemoguć.

Prema jugu je vidio njihov brod. Prepoznao je dobro iz ove visine, da je opkoljen dalekom ravninom leda. Nigdje se nije kazala voda. Ov pogled ga je zaplašio, ar mu je dao jur sad sliku, kako teško će biti njihov povratak s čamci preko leda. Ali zač se triba jur sad skrbiti? Pred njimi je ležalo teplo ljeto. Sunce i vjetar će pokidati led na kusiće i njim otvoriti kanale za brodarenje.

K večeru su opet stignuli k šatoru, počinuli i prespali cijelih deset uri. U jutro krenuli su sanami prema jugu. Torosy je je sam vukao, tako da je mogao uvijek jedan muž sjesti na nje. Ostali su brzo slijedili. Samo jednoč su kratko postali, da uzmu nešto jila i pila k sebi.

Po 22 ura dugom maršu, pri kom su prevalili 120 km, da nisu postavili šatora, došli su opet na brod.

Ovo treće poduzeće bio je zaključak proučenja nove zemlje. Ukupno putovanje sanami za sve vrime ekspedicije došlo je na 820 km. Pri svakom putu je bio Payer nazoč. Do onog vrimena još nije bilo na svitu človička, ki bi bio prevalio takovu daljinu na ledu kot ov Austrijanac u službi znanosti i u svojem velikom oduševljenju, da preda cijelom svitu učinke svoga proučenja i istraživanja.

V O D A D A J E Ž I T A K

Momčad je dobila na brodu još sedam dan slobode i mirnoga užitka. Prehranu za dva masece bili su jur natovarili na dva čamce. Ča je još ostalo ukusne hrane na brodu predano je svim, ki je imao za čim želju. Mornari su samo jili, lenjarili se i spavali. Sidili su danom na toplom suncu, pušili, šalili se, razgovarali o ovom i onom i pjevali svoje lipe dalmatinske pjesme. Još i umjetno vino, ko je naredjivao po nalogu liječnika kuhar Oraž, nisu dirnuli, dokle je bilo u obilju ruma.

Payer je svakomu želio od srca ov mir, ar je kanio, da budu svi pri moći kod natezanja i teškoga djela, ko je na nje čekalo.

Ponosna i dobra čut velikoga uspjeha njihovoga poduzeća je sve oživljala. Časni i slavni moru se vratiti u Evropu i u domovinu. Njihova pronajdenja i proučanja, mnoge bilješke i crte, točno pomirenje i nove zemljovidne karte, dnevnik, koga je Payer skrbno vodio, točne knjige broda, u ki je bilo zabilježeno vrime od dvih ljet, to sve je bilo veliko blago-kinč, ko im već nitko uzeti ne more. Oni su bili prvi i jedini, ki moru svemu svitu donesti visti o ovoj, dosle još nepoznatoj zemlji sjevera.

Predstojeće vraćanje ih već nije strašilo, ar ča im se moglo gorjega desiti, nego da se grozi smrt. Svaki je znao, da človik ne umre tako brzo, ako se sam ne preda zdvojnoga sudbini. I u najvećoj pogibelji najde se kakov izlaz. Kako su svi bili bogabojeći, pouzdali su se u pomoć Božju. Koliko puta su jur osjetili njegovu svemoguću ruku nad sobom.

Samo Payer je bio stalno zaposlen. On nije mogao mirno siditi i virtiti u toplo sunce. Prepisao je sve svoje bilješke, da je bude imao dvostruko, ako mu se jedne pogubu. Izabrao je najlipše kamenje i biljke, ke je bio sakupio, da je bude mogao

ponosno predati austrijskim učenjekom u domovini. Ovu dra-gocjenu zbirku upakovali su mu Večerina i Pospišil u sanduke i konzervne doze, da im morská voda ne naškodi.

Nakon jednoga tajedna dobroga odmora počelo je ozbiljno pripravljanje za povratak.

Potribno je bilo pred svim, da uredu svoju opravu. U kajuti momčadi započelo je šijenje i krpanje. Mnogo klupkov konca pošile su spretne ruke mornarov. Staru opravu i obuću, ka već nije bila za urediti, bacali su preko ograde broda u snig. Sabranu na kup su požgali. Sve novo rublje, opravu i obuću iz skladišća broda su razdílili med sobom.

Nitko već nije naredjivao, da se čisti i njeguje njihov brod. Oko njega ležao je veći broj ubijenih medvidov i svaki dan su dohadjali drugi. Kad se nisu dali drukčije sprognati, morali su je postriljati. Mrcinu već nitko nije raspravio, nego su ju pokrili samo malo snigom. Kad za misec dan vruće sunce rastali tanak snig, raspast čedu se mrtva trupla i zavladat će strahovita vonjba, ako to njihovi gladni drugovi prije ne požderu.

Konačno su stali 15. maja svi gologlavi na grobu svoga pomrloga tovaruša Kriša. Payer govori uz goli humak (kup) kamenja kratku molitvu i prosi skromno za blagoslov pri vraćanju.

Tako se luču od pokojnoga prijatelja i od kopna-zemlje, ku im je darovala Božja providnost, da budu slavno mogli stupiti pred sve svoje prijatelje u domovini. Nitko još nije znao, da li će im povratak donesti konačno spasenje ili smrt. Ali svaki je znao, da će se u dvi miseci riješiti njihova sudbina.

I treći čamac su uredili brzo za povratak. Dok su dva veliki čamci mirili svaki preko osam metarov i nosili sobom prehranu za dva masece i davali mjesto osmero mužem, bio je ov treći camac nešto manji. U njem čedu smjestiti samo sedam mužev i pse. Za nje su u njem primili suho meso. U njega su natovarili i cijenjenu geološku i zoološku zbirku (kamenje i živine).

Pod svaki čamac zabio je tesar Večerina široke, duple daske, da su ga mogli vući kot sana po snigu i ledu.

Njihova hrana, ku su spremili u čamce, sastojala je od pemikana, suhah kobasic, mesnih konzervov i za svaki čamac pet vrić dvojeka-cvibaka. Napunili su po l velik sudić pitkom vodom, ka će im služiti na morju za kuhanje i pilo. Ar slane morske vode ne more podnositi nitko. Točan plan jila i pila, od Payera sastavljen i odobren, nadzirali su u svakom brodiću odgovorni muži, da bude svaki dostajao svoj dio.

Na „Tegetthoffu” morali su ostaviti sve drage instrumente, sprav, orudje i još mnogo hrane. Payer je nastojao na tom, da Weyprecht napravi točan spisak svega toga, ča će ostaviti. Ar u domovini kanu dokazati svakomu, ki je potpomagao njihovu ekspediciju, kamo je sve dospilo i gdje se nahadja.

Tešku krznenu opravu nitko nije smio uzeti sa sobom, izuzeto kapetan Karlson, da se štedi na svakim gramom u čamci. Ovi ne smu biti preteški. Točno je bilo određeno, ča smi svaki pojedini primiti sa sobom: Žlicu, nož, torbu za kruh oko pasa i mišak duhana s lulom. Drugo ništa! Payer je točno pazio, da se ne usudi nitko ušiti u opravu nešto nepotribnoga, niti dragocjenoga duhana. Svaki je razumio njegovu namjeru i mornari su se strogo držali zapovidi. Nitko nije kanio imati prednosti na škodu drugoga. Ali Dalmatinci su si nabili svoje miške tako duhanom, da su bili teži nego kamen. To je Payer konačno dozvolio, smišći se njihovoj vještini.

Svaki je znao za plan povratka: Dokle budu hodali po snigu i ledu, ćedu ostati svi skupa i jedna grupa će pomagati drugoj. Kad se počne otvoreno morje, bit će pojedini čamac za se. U vidu jedan drugoga ćedu veslati na jug prema otokom Barentsa. Ovdje ćedu se kod njihovoga skladišća hrane nekoliko dan odmoriti i pak nastaviti svoj put tisk uz obalu otoka Novaja Zemlja, dokle ne vidu ljude. U toku miseca augusta mislili su još najti u ti voda ribare i lovce kita.

Izuzeto mornara Stiglića i tesara Večerine, ki su bili nešto bolesni, bili su svi zdravi i dobro na noga.

Na dan lućenja od svoga u ledu zamrznutoga broda — to je bio 20. maj ljeta 1874 — rastegnuli su sve zastave na velikom jarbolu „Tegetthoffa”. Svi su bili duboko ganuti, kad su posljednji put kriknuli na njegovoj palubi trikrat „hurai!” i tim pozdravili posljednji put svoje negdašnje sigurno utošće.

Povratak i put u domovinu je počeo!

Dva tisuće kilometrov leži pred njimi, dokle budu vidili opet prve ljude.

Kad mornar mora ostaviti svoj brod, to je za njega veliko uznemirenje. Slično su osjećali i Dalmatinci. Pod krovom broda i u njegovoj obrambi prevladali su sve strašne vihore ledenoga morja, preživili nepodnosljivu zimu i izdržali najteže navale leda. Ali sad su bili bez ove obrambe, postavni sami na se. Ali kroz sve patnje i muke teških misec zime nastali su tako tupi, da se nisu ni malo strašili.

Payer je sastavio pismo, u kom otvoreno izjavi njihov položaj i pokaže sve razloge, zač su prisiljeni ostaviti svoj lipi i ćitovati brod. Ovo pismo počvrsti Večerna nekolikimi ćavli na velik stol kajute oficirov. Tko će je koč zaobličiti i pročitati? U kajuti ostalo je još 57 naređenih krznov bijelih medvidov, ke bi im bili platili visoko u domovini. Payer nije uzeo za se nijedno krzno, ar nije htio, da ima kakovu iznimku pred drugimi. Ostalo je u kajuti još 18 pušak i s njimi već tisuć metkov municije. Nije bilo vrimena, da se za svim ovim tuguje.

Put na jug počeo je s poteškoćami!

Škuri oblaki pokrivaju sunce. Usprkos toga biše snig mekak i ćitava momćad naprezala se, da gane dalje samo jedan jedini čamac, ki je diboko zapadao u snig. Tako su hodili tri puta istim putem, ar su svaki čamac za se rivali. I sami muži su diboko zapadali u snig. Od truda i nadmoćnoga natezanja posidali su mnogokrat uz teške ćamce. Tako su došli na koncu dana samo nešto oko dvih kilometarov dalje od broda.

Kot prvi je vukao mornar Škarpa. Od njega su samo vidili u dibokom snigu njegove jake ruke i glavu s ramenom. Njega je izminio vrieda dobrovoljno Žaninović. Većkrat su bili presiljeni, da skladau s ćamca jedan dio tereta, da ga uopće moru

dalje ganuti s mjesta. Podali su se svi komandi Lušinoj. S krikom „na-pred“ ili „ho-ruk“ su svi zajedno gurali i vukli. Treći čamac klizao je jur u dibokom koritu, ko su prednji skoro dva metare zarizali u snig.

Zbog natezanje je sve muže poljivao pot po cijelom tijelu. Sve je trapila velika žaja i kuhari su stalno bizali, da zadovolju junake vrućim čajem. Payer je opet razložio svim, da ne uzimlju snig u usta, ar im neće ugasi ti žaju. On je dobro poznavao posljedice toga. Ako sad tko oboli od proljiva, ta će biti na ter svim drugim i more je zadržavati od srićnoga povratka.

Po jednom tajednu najtežega djela doluču, da će cijeli dan mirovati i počinuti. Payer zame sobom dva pse, mala sana i dva mornare, da se povratu s njim k brodu. Imao je namjeru, da uzme nove hrane i da nadopunu tim to, ča su dosad jur potrošili. Ta razmak, koga su s čamci cio tajedan mućno pregazili, su sad lako prošli u pet uri.

Na brodu su brzo sabrali sve to, ča su im mornari narućili. Skromnu želju njegovih vrljih Hrvatov je Payer kanio ispuniti, kot je najbolje mogao. Najprije su uzeli i naklali kruha i dragocjene mesne konzerve, a potom sve ono, ča polipša žitak človika, ki se naviknuo na nje: čaj, duhan i rum!

Oko broda borili su se galebi u veliki čopori za meso počinulih medvidov i napunili zrak širom svojim kikavim krikom. Izdaljega su kružili oko njih medvidi i čekali, da dojde na nje red. Čekali su na hipac, da jurišaju poznatu im tvrdjavu, pred kom su mnogi od njihovih drugov morali ostaviti žitak.

Još i jedan drugi put povrati se Payer s pomoćniki k brodu, da nadopunu sve to, ča su jur bili pojili. Uvijek, kad su se opet vratili svojim ljudem, ki su na nje čakali u dalekoj tišini leda, počelo je zatim naglo živo čurenje i minjanje, kot na sajiću mišću domovine Dalmatincov.

Da točno razvidi prostranost leda pošalje Payer svojega prijatelja Weyprechta s dvimi mornari prema jugoistoku. Po dugljem vrimenu se vratu i donesu potresljive visti. Daljnji put je grozan. Voda i vihora nagomilali su do 15 m visine le-

dene sante. Dljajnji put kroz ove brežuljke leda ne može se nastaviti.

Payer je zabrinuto mahao glavom i naredi zatim, da postavu svoje šatore i uredu u zavuču ledenih brižičev logor. Ov mali logor nazovu „Pristanište Aulis“. Ovakov su nekad nazvali Grki pod peljanjem svojega junaka Jazona svoj logor, u kom su čakali na povoljne vjetre, ki je budu konačno nosili dalje prema svojo domovini. Tako je i Payer kanio čekati svojim junaki na ovom mjestu, da vjetri pokinu led i da ga rastali toplo, ljetno sunce. Upoznao je, da nima smisla daljnje naporno natezanje, dokle im vrime ne pomore.

Pri ovom prisilnom čekanjju pojavi se nekog dana Petar Lušina kod Payera, pozdravi vojnički i čeka, da govori s njim.

„Ča želiš, dragi prijatelju?“ ga pita Payer.

„Molim pokorno, da nešto izjavim i predložim!“ „Govori!“

„Naši čamci su puni i prepuni. Zato ćedu ležati duboko u vodi. Bojim se, da će to biti za nas pogibelj pri jakom vjetru na morju. Neću, da pomislim na tešku oluju! Zato predlažem, da uzmeno s broda i naš četvrti mali čamac, dokle još moremo. On će lako nositi četire muže i dio potribne hrane. A nam neće biti nikako na ter.“

„Dobro si to premislio, dočasniče. Ja ću o tom porazgovoriti s oficiri. Hvala ti!“

Nije bilo potribno, da se duglje savjetuje, ar su bili svi oficiri za Lušin predlog. Tako odluču, da ta grupa, ka se otpravi po mali čamac k brodu, sobom uzme opet hrane s broda. I Payer će opet sanami i dvimi psi k brodu. A njega će slijediti s osmimi muži zastavnik Orel.

Brzo se otpravi mala karavana i po kratkom vrimenu uredu kod broda i natovaru čamčić. Mornari ga zovu „šajka“, ar je imao samo dvoja vesla. Po starom, jur dobro zgaženom putu i zbog toga, kad je bila za nje laka, dovuču junaki malu šajku po tri dani, napunjenu s hranom u Aulis. Svi su doprimili sobom opet duhana. I Payer je posebno nagnjavio jedan pokinut rukav za dr Képesija. Ugar ga od veselja objami i kušnje na

dva lica. Nije u njem nikad gledao strogoga komandanta, ari mu je uvijek govorio „Édes barátom” (Dragi tovaruš).

Teplina je nastajala sve veća i oko sredine juna već nisu imali hladnoće pod nulom, niti u noći. Snig biše mekak i voden. Vrebali su na ta hipac, da će se pokinuti naokolo led. Ovo nepodnosljivo čekanje nastane im dugočasno. Oko njih su prhatali galebi i drapali se za otpatke. Njihov kikav glas je postajao dosadan. Tako su muži spavali, drimali, klimali, kako je svaki mogao i — čekali.

U jutro 17. juna krikne straža, ka je stala na najvišoj točki u blizini šatorov, da se je nedaleko pokazala voda. Svojom dalekozorom razgleda Payer kratko okolišnu krajinu i ustanovi, da se pukotina polagano širi.

Odmah napustu Aulis!

Vuču i guraju opet jedan čamac za drugim prema otvorenoj vodi. Iako je bilo samo 5 stupnjev tepline, svi su se tako znojili, kot da bi bili u tropski krajina.

Pukotina je bila samo oko 20 m širok kanal. Za dva dane imali su sve četire čamce prvi put u vodi. Svi su znali, da to još nije otvoreno morje i tako su primili sobom još na dalje sana i široke daske. Kot zaveslaju velikim veseljem, pojavi se ravno pred prvim čamcem, kot kakovo čudovišće iz drugoga svita ogromna glava velikoga mroza. Ova rijetka polarska živina poškilji zaspano na bližnje brodiće, zdahne duboko i opet skrsne u grljajućoj vodi.

Na njihovu sriću digne se i mali vjetrić. Odmah rastegnu svi čamci svoja jedra, ke snažno porine vjetar, da nisu tribali veslati. Svaki Hrvat imao je svoju kratku lulicu u zubi. Nju nisu uzeli iz ust i kad su morali zgrabiti za vesla. Mirisave lule bile su dokaz i znak, da je raspoloženje med njimi vrlo dobro.

Nisu došli daleko. Velika santa ležala je napreko u njihovom kanalu. Tako su opet vukli svoje čamce preko ovoga leda u vodu na drugoj strani. I ovdje su samo kratko veslali, kad se pojavi opet led pred njimi. Ugodnomu putovanju na vodi bio je tim konac.

Snig i toplo sunce se je zminjalo. Neprekidnim zaufanjem

gurali i vukli su svoje teško brime preko neprohodnoga leda. Puhao je dane dugo jak vjetar iz juga. Preračunali u ustanovili su, daje gura natrag, tamo odakle su došli. Pokazalo se, da nisu bili dalje od broda, nego 15 km po zračnoj crti. Ada nisu došli dalje u ovi dvi miseci, usprkos svega nadmoćnoga natezanja. Zaobljuču opet vrlo nablizu njim svim poznat rt Tegetthoffa i Zemlju Wilcseka. Skrbnju ustanovu, da se hrana brzo i grozno pomanjuje. Dane dugo već nisu dostali medvida pod pušku.

Tko ne bi u ovakovom hipcu bio klonuo?

Pogoršenje njihovoga položaja već nije bilo moguće. Zač nije poduzeo njihov vodja ništa? A ča bi bio mogao poduzeti, kad je je led nosio obratno? Gdje je bila otvorena i živa voda, da je otprmi opet k ljudem u svit? Nitko toga nije znao. Do sad su hodali po ledu bez smisla. Zašto već rabiti posljednje moći junakov? Ovu posljednju moć i svu svoje silu će svaki tribati, kad im odbije ura oslobodjenja. Na nju su svi i sad još čekali.

Sad su zadiljenje kruha pomanjili. Kuhali su samo špiritusom, da budu mogli odbaciti vrlo teške limene sude. Polamali i požgali su jur sana i sve nepotribne daske. Aldovali su jur i svoje posljednje: Maloga psa Pekela! On je bio veselje i zabava svim, ar nije bio dužan da vuče teški teret. Tako su ga ubili i kroz tri dane jili njegovo meso. Druge dva pse su još štedili. Oni su im pomagali svojim djelom. Nje je htio i Payer na svaki način uzeti sobom u domovinu. Imali su za pet pušak još samo oko 400 metak municije.

Teško je bilo za nje ovo vrime čekanja.

Sričan je bio svaki, ki je imao još nešto duhana. Nena vidni su bili svakomu, ki je našao kakovu škulju u svojoj opravi ili u čarapa. Ta je imao tim krpanjem barem cio dan posla. Najsretnijim su gledali onoga, ki je mogao još drimati bez prestanka i prespavati u svakom položaju. I takovih je bilo!

Morali su jur štediti s hranom. Topla juha, u koj je bilo nešto muke ili prašine polamljenoga kruha, u koj je plavao kusić sala ili čak medvidjega mesa, bio je za nje najbolji „gulus”. Čaj su kuhali početkom samo ribljim uljem. Po njem je

i mirisao. Jedna izabrana komisija dilila je dnevno odredjen kruh. Ako je bilo koč još nešto slanine ili pemikana uza njega, si je svaki flakao svoje prste.

Dalmatinci se nisu mnogo brigali za svoj strašan položaj. Čemu, da si i oni načinaju skrbi? Često su sidili u društvu, ali ne da kritikuju ili pregovaraju, nego da pjevaju. Svi drugi, ki nisu govorili hrvatski med momčadom, su jur znali skoro svi pet kitic njihove najmilije pjesme:

„Tamo daleko, daleko kraj mora

Tamo je selo naše, tamo je ljubav moja!”

Napjev te pjesme išao je svakomu k srcu. Pjevali su ju uvijek troglasno uz pratnju gitare.

Neki medju njimi prištedio je nešto duhana. Pozivali su se jedan drugoga na lulu. Tomu su pijuckali rijetku i točno zadiljenu pitku vodu. Nju su nazivali po najpoznatijem dalmatinskom vinu šaljivo „prošek”. Rado su trgovali medju sobom i pogadjali se. Duhan je stajao u najvišem kurzu. Slijedila ga je slanina, ku su si neki, iako su bili zaista gladni, brižno shranjali. Ona je bila još od boljih časov. Čim redja je nastajala, tim je imala višu cijenu. Payer je je ulovio, kako su si davali neki mjenice-zadužnice. Nje su si kanili isplatiti u domovini od toga novca, ki je čekao na nje u štedionici. I s ovom zadužnicom su si kupovali sve ono, ča je svaki najviše cijenio. Kad su već ki to djelali vrlo lakomišljeno i se jur visoko zadužili bili, prepovidao im je njihov komandant, da si pišu ovakove zadužnice. Rekao je, da ne trguju s bijedom svojega druga i prijatelja! Početkom su bili vrlo nesretni, kad nisu smili trgovati i tržariti, ipak su posluhnuli.

Brzo je curio dan za danom. Samo na nedilju je svaki čamac rastegnulo svoje zastave, da ta dan istaknu med drugimi. —

Sredinom jula počne topla kiša, da je led pod njimi raspadao. Nastajale su diboke mlake. Tako nitko već nije mogao iz čamca, da ne bi bio stao do koljen u vodi.

Najednoč se pokaže opet tisk pred njimi ogromna glava mroza, ki je svojom glavom razdrobio tanak led pred njimi.

Dokle su zagrabili za svoje puške, da zarobu njegovo skupo meso, skrsne naglo pod ledom.

Da li je to bio njim vjesnik otvorene vode?

Zaista se raskine ta isti dan njihova velika santa pod njimi. Svaki je žurio, da se smjesti u čamcu. Odmah porinu svoje čamce u vodu u široku puč, ka se je otvarala pred njimi. Puhao im je povoljno tako dugo čekani vjetar sa sjevera i odmah rastegnulo na jarboli jedra. Brzo je rine prema jugu u široke kanale otvorene vode.

Je li ovo ura njihovoga otkupljenja?

Po svi nezgoda poslidnjih misec nitko nije vjerovao, da je došao najednoč preokret u njihovom groznom i strašnom položaju. Ali kad su po dugljem veslanju prvi put opazili, kako je u magli skrsnulo „Rt Tegetthoffa” i brigovlje „Zemlje Wilcseka”, počeli su se svi radosno smišti. Dalmatinci su odmah opazili i jedan drugomu dovikovali, da su u poldana došli sad dalje, nego prije u tri miseci. Na ov hipac su svi čekali.

Navredni su pozabili sve teškoće i napore.

Led, ki im je i sad večkoč stao napreko, biše tanak. Njega su iako porazbijali. Morali su još večkrat na tanak led, da si otvoru i razbiju daljnji put. Pri ovakovom djelu najednoč skrsne pred njimi mornar Lukinović. Samo najvećim naporom su ga mogli spasiti kad ga izvuču iz vode. Povukli su ga s vesli, za ke je zgrabio, u čamac. Kad su ga povali kot mokru kokoš na sidalo, poriblje si oči i reče:

„Razočaran i jadovit sam!”

„Zašto se ljutiš, dragi moj?” pitaše ga prijatelji.

„Zato, kad niste dopustili, da postanem aldovom znanosti!” reče ozbiljno i poškilji šmišeći se prema Payeru, ki je sidio na nosu svoga čamca. Nato svi prasnulo u smih.

Morali su još nekoliko puta preko čvrstoga leda, na kom su se širile duboke mlake vode. Tepao zrak je naglo počeo taliti led. Ravnodušno su svi gacali do koljen kroz ovu vodu i ravnodušno i mirno je zgrabio svaki za svoje jur odavna poznato djelo. Ovo prekidanje njihovoga puta je ovput trajalo samo vrlo kratko i tako su dobro napredovali.

Dva veliki medvidi doteću preko leda prema njim. Svaki čamac plovio je pod rastegnutimi jedri i brzo napredovao. Medvidi su bižali na rubu leda za njimi. Payer prepovi mornarom, da pucaju na nje. Čekali su hladnokrvno, da dođu nablizu. Kot najbolji striljač puca on sam na nje. On upotribi za svako-ga samo jednu kugulu. Mornari su mu božali na priznanje i juhukali od veselja. Obadva medvidi su spali na glavu u vodu. Svi čamci krenu prema njim i teškom mukom povuču obadva gorostase u najveće čamce. U toku pol ure bili su raspravljeni i do kosti očišćeni. Razdilu si meso na sve četire čamce. Svi su radosno odahnuli, ar sad su nadvladali najveći glad, ki im se grozio.

Jaka kiša, ka se je razlila nad njimi, nije im zela dobroga razpoloženja. Vodu lovili su rastegnutimi jedri i napunili si tako svoje jur prazne bačvice za pitku vodu. U svakom čamcu kuhali su jak grog, tu dobru mješavinu čaja s rumom i šećerom. Dobro im je došla ova topla kiša, ar ništa drugo ne raspada led tako temeljito kot ona.

Pravoda razmoči kiša sve do kože. Ona im razmoči i kruh i dvopek u vrića i u sanduki. Kroz nosenje, premitanje i bacanje nastao im je kruh jur prašina. A sad im se pretvori ta prah u kvas i tijesto.

Kad se navređi opet pokaže toplo sunce, dojde naredba, da pričvrstu svoje čamce uz rub leda i da se odmaraju neko vrime. Sunce im brzo osuši opravu na tijelu. Osuši im i raskvašen kruh, da su ga mogli upotribiti i nadalje.

Ta dan imali su uopće veliku sriću. Ubiju još dva tuljane, ki se pojavu nablizu. Payer se je pravoda rugao mornarom i zdivao im, kad su upotribili za nje 17 metkov dragocjene municije. Ali zapravo je bio veseo, ar su sad imali i dosta sala. Ovo salo su cvrli s mesom, jili uza nje kruh i pili čaj. Svaki je mogao bez zapreke toliko uzeti, koliko je želio. Ovput nitko nije ostao gladan. Još i svoje požrte pse su mogli nasititi.

Kad su se opet ganuli na daljnji put, plivali su slobodno na vodi. Tu sriću su imali kroz nekoliko dan, iako su morali čvrsto zgrabiti za vesla, ar im je vjetar duvao ravno u lica.

Ovo veslanje upotribili su Dalmatinci nato, da pokažu svoje moći i svoju vještinu u naticanju, ki čamac će biti brži. Veslali su punom moćum, da im je pot curio po tijelu. Weyprecht je to radosno gledao i veselio se. Ali Payer, ki je odgovorno dalje mislio, kanio je štediti dragocjenu silu svojih junakov. Nitko još nije znao, ča je čeka. Još nisu bili u otvorenom morju. Po kratkom dogovoru s Weyprechtom prepovi ov sam, kot zapovjednik na vodi, svako daljnje naticanje u veslanju.

Svaki dan još nisu tako dobro napredovali. Još su morali nekoliko puta preko leda, preko humkov brežuljkov, preko zagradov i po meki, vodenasti santa. Okrugle školje u nji su im bile dokaz, da tuljani i mrozi taknu svoje debele glave ispod leda, da uhvatu i se nažrkaju svježega zraka. Te školje si sami probiju kroz tanak led.

U ovakovu jednu rupu upao je te dane dr Képes. I on nije morao vući i rivati teške čamce. Tako je išao jednoč napred, da izvidjava put, a druga je ostajao odzad. Jur su bili opet svi jednoč u čamca, kad glasno krikne dočasnik Lušina:

„Javljam pokorno, naš liječnik nije tu!“ Svi se prepanu. Počnu kričati njegovo ime i čekaju. Ali zaman. Skrsnuo je.

Payer skoči iz svojega čamca, u kom se bio jur smjestio, na led, fućne Torosiju, obisi pušku preko ramena i se otpravi istim putem najzad, po kom su došli. Po kraćem iskanju zaobljči liječnika, kako samo glavom i jednom rukom kuka iz neke krugle školje. Sam se nije mogao osloboditi.

„Ča to djelate, dr Képes?“ mu dovikne Payer.

„Prije mi pomozite, da se dignem van, édes barátom, pak ću vam odgovoriti!“, mirno reče Ugar i zgrabi za ruke Payera. Mukom ga ov izvuče iz vode. Doktor nije opazio tankim snigom pokrivenu školju i je upao u nju. Brzo se otpravu skupa k svojim prijateljem.

U čamcu sazu liječniku čizme, da ispraznu iz njih vodu. Njega omotaju u jedra. Oprava mu se morala osušiti sama na njem. Druge mogućnosti nisu imali u uskom čamcu.

U toku 7. augusta došli su dobrim vjetrom i jedri dalje

od 25 km. Oko podne odmorili su se uz veliku santu. Jedan za drugim splaznu na led, da si protegnu ukočene noge.

Dalmatinci postanu odmah na ledu, gledaju neko vrime jedan u drugoga i kriknu skoro jednoglasno:

„Valovi! Led se giblje!”

Skakali su po ledu od veselja i tukli jedan drugoga u ramena. Opozorili su i oficire na gibanje leda.

Oćutili su zaista i svi drugi, pravoda vrlo slabo polagano dizanje ogromne sante pod sobom. Nju može samo ovako gibati otvoreno beskraino morje i njegovi valovi. Ovu pojavu poznavali su svi. Za Dalmatince, sine obale, bilo je morje temelj i izvor života.

Samo Haller i Klotz su motali svoju glavu i rekli jedan drugomu:

„San vida nariš vorn!” (Opet su poludili!)

Svi opazu dobro, kako se ljujaju uz rub leda počvršćeni čamci. Weyprecht raspravi odmah svoje instrumente, da pomiri njihov sadašnji položaj. Po kratkom vrimenu reče, da se nalazu točno na sjevernoj širini od 78 stupnjev. Na ovom mjestu bili su odaljeno od svojega broda oko 280 km. Payer se začudi, da su naišli jur ovdje na otvoren ocean i zato još nije mogao vjerovati, da su na rubu otvorene vode. U otvorenom morju gledali su svi svoj konačni spas. Ali Dalmatinci, jur od maljanosti naviknuti na vodu, bili su izvan sebe od veselja. Navredi čedu biti na cilju svojih želj. Ar ne led, zima i pokrajina sjevera je bio za nje elemenat i mjesto života, nego topla voda, ka daje cijelomu svitu život svojom blagom klimom i svojom hranom. Za nje se sad već ništa zloga nije moglo desiti. S vodom oni znadu zavladata i pokoriti ju pod svoju volju. S njom su odrasli i ju poznavali kot svoje omiljeno jerbinstvo.

Kad je prestao vjetar su Dalmatinci dignuli glave i poslušali. Činilo im se, da čuju iz daleka šum. Nitko ništa nije rekao, samo Lušina sprogovori glasno:

„To je udar i šum morja!”

Nije ga znamda vkanila mašta-fantazija? Kad si je tako želio čuti ta šum, mu se to sigurno nek činilo. Nitko mu zapravo nije vjerovao. Koliko puta su se jur svi razočarili?

Ali gle! Sam od sebe otvori se 14. augusta led pred njimi. Otvori se široko, kot ogromna ljesa, ka je pozove, da ustupu. Ravno uz čamce nastane velika pukotina, ka se brzo otvori na vrlo širok kanal. I ravno na jug im kaže!

Namah bišu svi u čamci, svaki na svojem mjestu. Vesli udarajuć u kuse leda gurali su čamce sve dalje. Čamci se počnu ljujati i svi su sad zagvišno znali, da su načinili posljednji korak, da ostavu konačno krajinu vječnoga leda.

Kad su prebrodili rub velike sante, vidili su pred sobom širom zeleno-plavu vodu morja. Ona već nije bila ograničena ledom.

Pred njimi je ležalo otvoreno morje!

Sigurno još nitko na zemlji nije tako radosno pozdravio plavu vodu morja, kot ova mala šakica junakov u svoji čamci. Po teškoj i mučnoj borbi izbjegli su toj krajini ukočenoga leda i hladne smrti i gledali pred sobom svetu im vodu širokoga oceana. Bliskajuć u suncu, kot slika najdubljega mira, ležalo je pred njimi morje. Slutili su njegov topli dah, ki je išao iz dalekoga svita i nosio simo život, u ovu pokrajinu smrtnoga leda.

Poslidni put pričvrstu k večeru svoje čamce uz rub jedne samotne veće sante, da se spremu i sve uredu za dalek put preko vode. Zadnji put su još kanili skuhati toplo jilo i peći meso. Ar u čamci im to već sad tri tajedne dugo neće biti moguće. Mirno leže po jilu svaki u rastegnuta jedra, da poslidnji put počine i protegna svoje kljče.

Za čitav svoj život upametio je svaki ov 15. augustuš, dan Unebozeća Marije, ar je bio za nje spasenje i oslobodjenje iz pakla i smrti. Svečano su okrasili zastavicami svoje brodiće. Mornari izrazu po cijelom svitu tim svoje veselje.

Nitko se nije usudio sprogovoriti, da ne moru uzeti sobom pse na tako dalek put u čamce. Svi su to dobro znali, kako visi Payer na njimi i da je kani imati oko sebe u domovini. Radi

stalnoga gibanja i ljuljanja brodićev, nastali su memirni, dražljivi i grizli su jedan drugoga i prijatelje. Počeli su zavijati kot vuki i nitko je nije mogao okrotiti.

Teškim srcem odredi Payer sam, da je usmrtu prije odlaska. Tako nastane ova posljednja santa leda mjesto vječnoga počivka za hrabroga Torossija i Jubinala. Bila im je to žalosna hvala od ljudi za njihovu neumornu službu. Najveć je išla svim k srcu smrt Torossija, ki je zagledao svit nasred leda. Za njega je bio Božji svit i sva okolina samo led, ar još nikada nije vidio zelenila, cvijeća i drivlja.

Payer prođe na stran, kad je ispružio Orel pušku u glavu psa. Dugo nije mogao prevladati smrt svojega najvjernijega, ki ga nikada nije ostavio i ki je podnosio najveće muke, iako su mu čampice krvavile.

Polagano skrsne i posliđnji led za njimi. Čim su došli dalje od leda, tim jače je lizla toplina zraka. U večer im je kazao toplomjer jur 8 stupnjev topline. Svaki imaše osjećaj velike vrućine. Skinuli su svoje gornje teško ruho. Veslanje im porine pot na svem tijelu.

Svoj smir su držali ravno prema ruskomu otoku, Novaja Zemlja, gdje su kod „Tri škrinjev“ pred dvimi ljeti uredili svoje skladišće hrane. Ovu su morali dostići, da preživu i počinu. Odavle pak već neće biti daleko, da susretnu prve ljude. Sad je bilo samo to važno, da čim brže dođu na obalu i pod zavijeće toga velikoga otoka. Ovdje pak moru počiniti i duglje vrime.

Tako veslaju oni danu i noću prema jugu i davaju sve svoje sile. Svaki čamac plovi za sebe. Nisu se smili izgubiti iz očiju. Weyprecht je vodio prvi brodić i tako davao svim smir. Payer je sidio u posljednjem. Dva manje čamce imali su u sredini.

Posada poedinoga brodića bila je zadiljena na dvi straže. Minjali su se svaku četvrtu uru. Dokle su jedni veslali, spavali i okripili su se drugi. Kad je puhao vjetar, rastegnu svoja jedra, da je goni napred. Kad je ali bilo tiho — a to je bilo najčešće — bilo je veslanje jedino mučno djelo.

Dogodilo im se nekoliko puta, da se već nisu vidili u jutarnjoj magli. Ali svaka posada je imala fućicu. Njom su se sporazumivali i zazivali jedan drugoga, dokle nisu bili opet svi skupa.

Bojali su se samo većega vihora. Ar najmanji čamac, u kom je sidio Orel i četiri mornari, nije spreman i zgradjen za visoke valove. U njem bi bili došli svi petimi u veliku pogibelj za svoj žitak.

Imali su sriću. Nisu duvali teški vihuri.

Konačno imaju samo hrabri i valjani ljudi sriću!

VRACANJE U DOMOVINU

Slijedeće dane su imali povoljne vjetre, ki stalno pušao prema jugu. Odmah rastegnu svoja jedra, tako da čamci letaše nad vodom. Svi ležu i se rastegnu na podu brodićev, kako je ki najbolje mogao. Samo kormilari u pojedini čamci stražariše i držeše smir, kot im ga kažaše prvi čamac pod vodstvom Weyprechta. Do sad su svi teško i mučno veslali i zato biše svaki veseo zbog hitne vožnje i zbog nenadjanoga dara vjetra.

Po nekoliko dani pokaže se na vidokrugu srebrna svitla crta. Skoro svi su ju držali za dugačku santu leda. Payer rastegne svoje morske karte pa dugo gleda kroz svoj jaki da-lekozor. Nije bio potpuno siguran, da li se jur pokazao pred njimi „Rt Nassau“, sjeverni ogranak otoka Novaja Zemlja. Ali kad su došli oko polnoći nablizu, vidio je, da je to zaista „Rt Nassau“. Njegovi vrhi bili su pokriti snigom. Ov gorski ogranak bo je prvi vjesnik Evrope! Slijedeći otoki, ležeći u istom pravcu, morali su biti „Otoki Barentsa“, ke su htli dostići, kot njihov prvi cilj ovoga puta.

Sutradan pokaže im se prvi rt otokov u magli. Payer gleda prema ovomu rtu i misli na admirala Barentsa, koga su njegovi pobunjeni mornari ostavili samoga na njem. Ovdje on jur miruje oko 300 ljet u vječnom snu. Hvalio je dubokim usdisajem Bogu, da je imao oko sebe vjerne i poštene mornare, ki su mu pomagali u njegovoj nakani. Njim nije bilo boljega pri-mjera.

Magla nastane sve gušća. Plavo i lilasto skrsnu strme stije-ne rta u magli. Ona im je zapričila svaki vidokrug. U daljini od deset metarov već nisu vidili jedan drugoga. Samo pomoću njihovih fućkic i kompasa su ostali skupa. Jaka struja rivala je je od otoka. Presiljeni su bili, da opet zagrabu za vesla. Kad vjetar oko večera razgoni maglu, zagledaju na livo neke malene otoke, ki ležaše pod dugačkom obalom.

Na rubu vječnoga leda. 15. augusta 1874. ljeta se konačno oslobodu i svojim četirimi čamci se dadu na put prema Evropi, prema domovini. Sliku je nacrtao sam Payer.

Payer odmah ustanovi, da to nisu već otoki Barentsa.

Zaman su svi virili naokolo, da zagledaju te tri poznate skale, ke nosu ime „Tri škrinje“. Pod njimi su bili uredili svoja tovarišća s hranom. Bile su im cilj. Pod njimi su kanili povući po dugom veslanju svoje čamce na obalu i odmoriti se. Mar kako daleko su preiskali vidokrug, vidili su samo malene, gole otočiće ki su ležali nad burnim morjem.

Payer oznani signalom, da se skupu u jato svi čamci na- blizu. Tada krikne prema čamcu Weyprechta:

„Prijatelju, mislim, da smo prešli u magli mimo otokov Barentsa!“

„Te misli sam i ja. Mi smo jur južnije oko 30 km!“

„Ako se vratimo,“ reče dalje Payer, „onda ćemo zaobila- ziti zaman već od 60 km. Predlažem zato, da veslamo dalje. Imamo još prehrane na deset dan, ako štedimo. A u ovom roku moramo viditi i sretiti ljude, ki ćedu nam pomoći dalje. Jeste sporazumni s manom?“

Svi drugi oficiri mu dadu pravo. Već ne nazad, nego samo napred.

Čamac Weyprechta opet preuzme vodstvo.

U daljini pokažu im se „Otoki admiralov“ na sparnom ho- rizontu. Tamo su sad kanili stupiti po dugotrajnoj vožnji na obalu. Kot su došli nablizu, zaobliču, da je čitava obala skali- nasti i vrlo strma nagla. Morje je bacalo svoje valove u šiure stijene, da se je voda pinila naokolo. Čamci bi se razbili pod skalami i nitko ne bi mogao na strme stijene. Predstavili su si, ča bi je bilo čekalo kod „Otokov Barentsa“! Kad su putovali pred dvimi ljeti na sjever, bila je obala kod „Tri škrinja“ obrubljena debelim, čvrstim ledom. Po njem su mogli lako na otok. Onda su uredili bili svoje skladišće tako, da su sve spri- mili sanami preko leda na suhu zemlju. Ali sad nigdje nije bilo leda. Samo morski valovi su udarali jadovito u kamenje. A i na vrhi otokov su se utalili ovo ljetu velike poljane sniga i le- da. I sad je još imala temperatura oko 8 stupnjev topline.

Vihor je bio opet prestao na čas. Sad počnu punom moćum

veslati prema obali, da se približu „Zalivu Gvozđareva” i da ovdje stupe na zemlju. Svako natezanje bilo je uzalud (zaman). Jaka struja i ogromni valovi zburkanoga morja odvratili su je od obale. Morali su čvrsto zgrabiti za vesla, da je voda ne odriva predaleko u otvoreno morje. Ruke vrljih mornarova, ki su svoje mučno djelo vršili bez prepirke i pregovora, bile su jur ukočene i zatečene.

U slijedećoj noći veslali su mimo nekoga zaliva, u koga su se rivali s vrha obale veliki ledenjaki u vodu. U njoj naokolo plivali su odlomki leda. Kako postoji ov led od zgušenoga sniga, dava dobru pitku vodu, ka nije slana. Zato su svi hvatali ove odlomke i dizali u brodiće, da napravu iz njih vodu za pilo i kuhanje. Tim su opet napunili svoje bačvice, ki su im bili jur skoro prazni.

U ovom kraju okrojilo je je ogromno jato vodenih ptic na vrst galebov. One su sidile s malenimi rakići u kljunu tako gusto, da im se nisu ugnule, kad su se zavezli čamci u nje. I kad su počeli na nje pucati, nisu zletile. Ubite ptice polovili su mornari iz vode i došlo je ih na tucete u svaki čamac. S njimi su pobožšali svoju prehranu.

Dva puta u ovom danu naredi Payer, da počinu na vodi. Dignu vesla iz vode i čamci su se mirno zibali nad škurim morjem. Ove stanke poslužile su im zato, da uzmu k sebi mirno nešto hrane.

U slijedećoj noći skrsnulo je opet sunce oko polnoći na neko kraće vrime pod horizontom. Za nje je bilo to prvi put u toku ovoga ljeta, da je skršlo pred njihovimi očima. Znali su, da se kani lučiti za dugačku noć u ovom području Ledenoga morja.

Sutradan su mogli konačno stupiti po tajedne dugom veslanju na kopno — na čvrstu, suhu zemlju.

Našli su na takozvanom „Čornom nosu” odlično pristanišće. Maljučka trava i uboge rastline na obronki činile su se u svojem zelenilu svim kot prvi vijesniki raja. Do sad su se bili navikli na jednoliku bjelinu leda. Ali ova obala je obradovala njihove oči svojimi šarolikimi bojama.

Kad je voda opadala, potegnuli, su svoje čamce dalje gori na obalu. Gazili su najprvo u dibokom muru i kaljužu. No ovo nikomu nije smetalo. Umorno klecajući stupili su opet na tvrdu zemlju. Najprije se rastegnu svi na travi, da nešto počinu i da naravnaju svoje ukočeno klice.

Ovdje se operu i umiju opet po nekoliko tajedni u malom prudu tisk obale. Neki poberu otpatke drvilja, ko je morje bacalo na kamenja, i naložu velik oganj. Neki se odalju i išću po obronki cvijeće, Na neki mjesti, rasla modrica.

„Za koga pobiraju moji Dalmatinci cvijeće? Su postali najednoč romantični i osjetljivi kot mlade divojčice?” pomisli Payer. Ali kad je je gledao, kako su čučali uz oganj i sušili nabrano lišće, zapita nje, ča za volju Božju kanu tim. Nisu mu dali odgovora, nego su se šmišći suvali jedan drugoga u bok, kot da kanu reći: Češ viditi i se čuditi. Ali povidat ti ne ćemo!

Zaista je navredi imao Payer i drugi oficiri dosta uzroka, da se čudu. Hrvati si naredu iz modric — duhan! Odmah se zadimu njihovih kratke lulice. Pušio je s njimi i dr. Képes. On je Payera zasigurao, da je još maloputa pušio tako mirisav duhan. Tako je minjao Payer njemu svoju pticu za lulu toga neobičnoga zelenila. Nije to bio usprav hercegovački ili turski duhan, ali i njemu se je račila njegova lula.

Po jilu su upali u dubok san. Nitko nije ovput stražario. Ali oko polnoći zbudi je triskanje i grmljavina. To im pokaže opet jasno, da nisu još sasvim izvan pogibelji. Payer je slušao i zapazio, da ta grmljavina dohadja iz daljine od ledenjakov. On je poznavao to triskanje. Na ledenjaki u Alpa je sličnu grmljavinu čuo. Zato naredi, da odmah krenu dalje.

„Ledine se raskaljaju. Dojt će zlo vrime!” reče prijateljem i obadva Tiroinci mu dadu pravo. „Minjanje vrimena, ko nam donese opet vikor, snig i smrz ne možemo već podnositi ovako blizu našega cilja. O utvoreni čamci bi zdvojili, ako bi došlo nad nami nevrime.”

U velikoj žurbi poskaču u svoje čamce i zgrabu za vesla.

Nije im bilo sudjeno, da počinu i se odmoru. U toku dana približu se „Rtu Černickija”, kako su im kazale morske karte.

Payer je imao svoje mape rastegnuto na koljeni i usporedio njihove crte s obalom. Ustanovio je uvijek zadovoljno, da se može pouzdati u austrijske karte, ke je primio sobom. Kazale su mu isti ustroj obale, kot ga je vidio sam s lijeve strani na obali. Ove karte bila su točno nacrtane.

Obala im je kazala male, zelene zalive, ki su ležali u dobrom zaviću. U neki su vidili ruševine kućic. To im je kazalo, da ove zalive upotribu ribari za utočišće i sklonišće od vjetrov i da prezimuju u nji. Zagledali su i kratke, bujne po- točiće, ki su tekli u ove zalive. Znali su, da za nje nije ovdje počivka i mirovanja. I komandant je gonio svoje junake prema jugu. Navredi moraju sretiti prve ljude.

Misec august približavao se koncu. Silni vihori udarali su od otoka i zburkali morje. Valovi su bacali dosta vode u njihove čamce. Slobodan dio posade je stalno puljio vodu, da ne pro- sjedu. Na spalo i mirovanje niko nije mogao ni pomisliti.

Oko podneva morali su postati na rtu „Suhoj nos“. Pro- močili su se bili i htili su osušiti svoju opravu. Najmanji čamac, koga je vodio poručnik Orel, zaostao je. On se je dizao samo 20 cm nad vodom i zato su mu visoki valovi potežali put. Njega su kanili ovdje dočekati. Opet su naložili drivo na kup i je užgali. S njim su se kanili oznaniti Orelu. Na ovoj obali našli su i veće kuse drivenoga ugljena, ki im je davao puno žeravice.

Na lugu u travi cvala je posvuđe potočnica. Nju je prepo- ručio dr Képes za ukuhanje u supu. Tako naredu kuharu, da ze- lenje posiklja na drobno i zakuha s pemikanom u supu. Ova nenavadna mišalina davala im je odličan objed.

Skoro po tom porine i četvrti čamac na obalu.

Opet svi ležu oko toploga ognja na spavanje. Iako je pala temperatura u noći opet na ništicu-nulu, nitko nije prozebao. Uz goruć oganj bilo je svim ugodno.

Skuri oblaki i zburkano morje dočeka je drugi dan, kad krenu dalje prema jugu. Mogli su rastegnuti jedra i malo poči- nuti od stalnoga veslanja. U krajini „Prolaza Matočkina“ preiš- ću morje, da li ćedu zagledati kakov brod ili koga človlka. Ovdje im se moraju, za volju Božju, pokazati ljudi, ar ov

prolaz biše gusto poišćen, dokle se još nije zamrznuo. Kot da bi bilo sve viškarija — ništa i nikoga nisu vidili! Ni ribarske čamce, ni trgovačke ladje, niti poštanske brode, ki navadno ovdje vozu po liniji i vršu svoju službu. Pravoda nisu sigurno znali, da li nisu jur zaustavili poštansku službu početkom zime.

Po naredbi privežu opet svoje čamce u „Zalivu pravoslav- nih“. Većim kamenjem uložu ovdje visoku piramidu i zataknu u nju jedno veslo. Na njem privežu četire raznobojne zastavice, ke su označile signal. Svaki mornar poznavava te međunarodne vistu ovakovim signalom na morju. Davali su tim svim bro- dom, ki krenu mimo, na znanje, da se ovdje nalazi važna obavijest. Payer napiše četire arkuse papira u četiri jeziki. Kratko opiše dosadašnju sudbinu austrijske ekspedicije, ocrta njihov položaj i prosi na koncu, da dadu ovu obavijest dalje u njihovu domovinu. Papir su omotali u gumu i zataknu u konzervnu dozu pa položili pod zastavice. Ovo su zato činili, da ostavu slijede svoje ekspedicije, ako je budu iskali.

I zaista su još sami doživili, kako se mornari držu svojih načelov po svem svitu. Po dvi miseci, kad su bivali jur u do- movini, došao je brzojav iz Petrograda u Beč. U ovom brzojavu bile su iste riči njihovoga obavješćenja, ko su ruski ribari našli na obali otoka Novaja Zemlja i je predali dalje.

Izgledi za njihovo skoro spasenji bili su maleni. Pusti pro- laz Matočkina dokazivao je, da su se pvrnuli jur svi ribari sa sjevera. I trgovačke ladje i poštanski brodi bojali su se velikih jesenskih vihorov.

U noći šurlala je bura preko zaliva i nad njihovimi gla- vami. Čestitali su si sami, da su našli zavičaj u ovoj noći. Va- lovi pod njimi udarali su o skale kot grom. Opet si naložu velik oganj i razdilu ostalu hranu na četire posade čamcev. Ustanovit su morali, da imaju jila samo za nekoliko dan.

U ovom kritičnom položaju nije Payer htio, da čeka na ka- kovo čudo ili na dobru zgodu, nego odluči, da sami nešto po- duzmu. Sjao je skupa s Weyprechtom uz veliku morskku kartu. Počeli su računati i miriti. Konačno doluču, da ćedu broditi još samo jedan dan uz obalu prema jugu, do „Rta Britvina“. Ako

i onda još ne sretnu nikoga, tada već nećedu ostati uz otok Novuju Zemlju, ki nima vlašćih stanovnikov, nego ćedu krenuti preko morja prema poluotoku Kola ili k Finlandiji. Povoljni vjetri iz istoka bi im pomagali i po pet dani bi mogli biti ondje. Veslanjem bi još brže došli napred. Prehrana bi im durala, ako štedno dilu ostatke, još tri dane. Iako bi pak jedan ili dva dane gladili, ča potom, samo da sigurno dođu med ljuđe.

Ove misli su obadva samo međjusobno minjali pa nisu sprogovorili ni jednu rič svojim prijateljem.

Ujutro drugoga dana pomirilo se opet morje i lagan vjetric gurao je njihove čamce, na ki su bila rastegnuta jedra, brzo dalje. Danas se mora odlučiti njihova sudbina. Iako Hrvati nisu znali, ča za misli umata Payer u glavi, poznavali su svojega komandanta tako točno, da su ga svi znatiželjno i potajno gledali. Ča će sad poduzeti? I Payer sam je znao dobro, da ćedu ga slijediti bez pregovora, ako naredi ovo zamišljeno, ali riskantno poduzeće preko otvorenoga morja.

Pod noć 25. augusta plivali su mirno pod strmimi skalinama Rta Britvina, na kom su gnjazdile nebrojne ptice svake vrsti. Pod njim su kanili noćiti posljednji put. Kad krenu u jedan mali zaliv, da si najđu noćišće, pojavi se pred njimi najjednoć jedan tudji čamac.

Bila to mala barkica, u koj su sidili dva muži i marljivo veslali.

Payer i mornari u njegovom čamcu bili su prvi, ki su zaošli te dva tudjince. Drugi čamci je još nisu opazili, kad su se držali dalje napravo.

Mornari u čamcu Payera počnu radosno iz svega grla kričati. Druge posade su znatiželjno prestale s veslanjem i gledale začudjeno prema njim. Kad su im počeli mahati rukami, veslali su svi najvećim naporom k njim. Onda i oni zagledaju tu tudju barkicu i dva muže u njoj.

„Evo barke, evo ljudi!”

Na glasno krićanje prestanu i ti dva tudjinci svojim veslanjem i počnu im mahati rukami.

Payerov čamac prebliži se prvi k njim. Još nisu bili jako

nabližu, kad zagledaju za jednom prevlakom dva velike brode. Sigurno je ovim slišila ta mala barka blizu njih. Ležali su u malom zalivu zasigurane i osidrane.

Ti dva tudjinci bili su po narodnosti Rusi. Kričali su im nerazumljive riči, ali su im ujedno rukami kazali, da je slijedu. Držali su smir prema prvomu brodu. Payer i njegovi Hrvati veslali su radosno za njimi.

Pred njimi su ležali dva trbušasti brodi, svaki na dva jabolke. Jedra su imali zavijeno. Iako je s njih prhatala zastava ruskoga carstva, činili su im se kot dva dobri prijatelji, ki su ovdje čekali na nje. Nisu bile okrižice na jarbolu kot rastegnute ruke dragoga ćlovika, ki im je kanio reći: Dobro došli u Evropi?

Payer skine od unutarnjega uzbuđenja krznenu šapku s glave. Hrvati su dobro razumili i činili to isto, bez zapovidi oficirov.

Sad su konačno znali: Bili su spaseni!

Njihovo kratko mućanje zbog unutarnjega ganuća pretvorilo se je odmah na živo i glasno stvaranje. Osebito Dalmatince već nitko nije mogao zdržati. Ijukali i kričali su iz svega guta. Velika napetost zadnjih tajednov, borba protiv leda i morja za svoj život, sve to je sad ležalo kot nešto nevjerovatno najjednoć daleko za njimi. Brzo pozabuh sve poteškoće prošlosti i zaživu se u budućnost. A ta im se kazala slavna, vesela i radosna.

Rastegnu i oni svoje zastave i naznanu ovdje u tudjini Rusom, da su Austrijanci, sini velike monarhije.

Kad su se priblizili ruskim brodom, kriknu njihovi peljaćivodići neke riči prema njim. Naglo se oživi ćitava paluba prvoga broga. Nad ogradom nagne se ćeta bradastih mužev. Zaćglušu neke naredbe na ruskom jeziku. S broda bacu škale, pletene iz užeta. One su dosigale do vode.

Kod njih zastavi Payer svoj čamac. Rusi mu kažu, da splazni po nji na palubu broda. Ov je nosio u bakru kovano ime „Nikolaj”.

Ćvrste ruke pomoru Payeru preko ograde na palubu. Ovdje pokažu svi na jednoga ćlovika, ki ga je u sredini broda

dočekao. Kot kakov patriarha, črnim bradom do pasa, primi on tudjinca na svojem brodu. Mahne Payeru udvorno rukom, da dodje pred njega. Izgled Payerov i njegovih prijateljev, njihova upala i žuta lica, nesiguran hod, sigurno su jur u prvom hipcu Rusu sve rekli. Mislio je najprije, da ima brodolomce pred sobom.

Payer nagne prema njemu glavu i se predstavi. To isto učini i Rus. Dosta jasno razumi Payer njegovo ime. Pred njim stajaje kapetan broda, Fjodor Voronin.

Iz džepa unutarnje oprave izvadi sad Payer ona dvojica pisma, ke je primio prije odlaska iz Petrograda i preda ih Voroninu.

Ov pročita ozbiljno obadva ukaze, ki su nosili velike pečate cara i zapovidali svim stanovnikom velikoga ruskoga carstva, da pomoru nosiocu pisam i njegovim prijateljem, kako najbolje moru, ako je prosu za pomoć.

Kapitan Voronin skine svoju kapu s glave, kad pročita ova pisma, prigne duboko glavu pred Payerom i prosi ga, da i svoje mornare dopelja na brod.

Najprvo splaznu oficiri, Weyprecht, Brosch, Orel, dr Képes i kapitan Karlson na brod i Payer je predstavi Voroninu.

Za dočasnikom Petrom Lušina, poznavalcem dalekoga svijeta, ki poždravi Voronina u dobrom ruskom jeziku, splaznu vješto i brzo kot mačke svi drugi Dalmatinci na brod. Konačno su slijedili nje i Tirolci. Petra Lušinu Payer odmah zadrži uz sebe, da mu služi kot tumač pri razgovoru s kapitanom Voroninom.

Sa svih stran je opkolu ruski ribari te je gledaju čudno, kot ljude s drugoga svita. Brzo su doznali vist, da imaju pred sobom mornare i brodare Arktike, ki su podnosili dva ljeta strašan život u ledenoj pustinji pola i ki su otkrili nove, još nepoznate zemlje.

Kapitan Voronin prosi Payera i njegove muže, da ga slijedu. Popelja je u nutarnje broda. Bilo je svim ganutljivo gledati, kako se je trudila čitava momčad ruskoga broda, da im predloži sve, ča su imali sobom. Prijem je bio već nego strdačan.

Donesu sve najednoč preda nje, da se nasitu, prosu prijateljski, da uzmu i jidu. Doprimu pečeno meso polarskih jelenov, više vrsti ribe, žutoga maslaca, sira, jaj i cijele brige mirisavoga črnoga i bijeloga kruha. K tomu su kružili stalno burići jake vodke. Kad su spraznili zdjele i pladnje, napunili su im je nanovo. Očito je bilo, da su se ovi obični ribari veselili svojim gostom, kad su vidili, kako su pregladjeni žvakali i pili.

Velik utisak učinilo je na Payera, kad je doživio, kako poslušaju podaniki cara njegove naredbe, iako su one izdane tisuće kilometrov od ovoga zabljenoga mjesta na sjeveru.

Potom se pojavi i kapetan drugoga broda na palubi „Nikolaja“. Biše to kapetan Aleksandar Ribakov. S njim se je mogao ne samo Payer, nego i Weyprecht dobro razumiti i razgovarati, ar je govorio dobro francuski. Prošio je je, da i njega poslavu tim, da se potrudu na njegov brod. Payer mu obeća, da će doći k njemu sa svojim oficiri, kad malo otpočinu.

Kad Ribakov dočuje, da se nalazi s njimi i jedan liječnik, zaprosi dr Képesa, da ide s njim. Na brodu ima jednoga ribara, ki je bolestan i trpi velike mulke. Dr Képes se nije dao dugo nagovarati, nego stupi u barku kapetana, ka ga otprimiti na palubu drugoga broda imenom „Arhangjelsk“. Po pol ure doveslaju doktora nazad. Slavodobitno je mahao svoj, mirisavim duhanom napunjen mišak. Dali su mu duhan za plaću. A za njega je to bilo vridnije nego zlato. Namah ga je razdilio med Hrvate, da mu nije ostalo skoro ništa.

Med veselimi i razuzdanimi Dalmatinci, ki su se s ruskimi ribari navredili vrlo dobro sporazumili i skupno slavili, biše Payer ozbiljan i suzdržljiv. Svoju duboku zadovoljnost nije kazao vanjski tako kot svi drugi. Tako se je činilo nekomu ruskomu ribaru, da je tužan. Pun skrbi dojde do njega i ga pita, ča mu manjka. Zaman mu Payer rastumači, da je zdrav i da se veseli i on, da su spaseni i da si ne načinja zbog njega nikakove skrbi. Ali ta ribar mu to nije vjerovao. Skrsne nakratko i doprimi iz svoje mornarske kese svoj duhan, maslac, slanine i kruha. Nudi Payeru, da uzme, koliko hoće. Payer nije kanio

ražaliti toga vrloga i skrbnoga momka, sjeo je neko vrime uza njega i nešto uzeo iz ponudjenih stvari.

Ovi obični muži dali bi im bili sve, ča su imali. Tako su skupno proslavili ov dan vraćanja u život. Ar i za Ruse je bio on izvanredan. Kad su oni imali priliku viditi slavne i neustrašive otkrivače polarskih stran?

Za Austrijance je značio ov dan spasenje iz svake nevolje. Od dana, kad su ostavili svoj brod „Tegetthoff“, prošlo je 96 dan, da su noćevali stalno pod vedrim nebom. Sad su im naredili dobar ležaj, meke pokrivače, na ki su se mogli opet rastegnuti i prospavati bez toga, da su stražarili.

Od Rusov dočuli su i najnovije vesti: U Evropi vlada mir. U Austriji su u velikoj skrbi za nje, ali nitko ne vjeruje, da su zgubljeni i mrtvi, iako jur prik dvih ljet nije nikakove vesti od njih. Vas svit zna i ovi ruski ribari su čuli za njihovo smjelo poduzeće. Englezi su se ponudili Austrijancem, da će u dojučem proljeću iskati ekspediciju, ako se do toga vrimena ne dočuje za nje. Sad je ali sve u redu i nije više potrebna daljnja skrb.

Ovi dva ruski brodi, ke su neočekano sretili tako srično u ovom zalivu, lovili su losos ribu, ke meso drago moru prodati. Kanili su loviti u unutarnju zemlje i sjeverne jelene. Ravno pred jednim tajednom su stigli ovamo, da ostanu pet, šest tajedan, dokle napunu svoje brode. Tek onda čedu se puni vratiti u zimsko pristanišće. Obadva su došli iz grada Arhangeljska i brodili su u službi nekoga velikoga pomorskoga društva.

Ov dugotrajni posao Rusov nije bio u smislu Payera. On i njegovi momci nisu mogli biti njim tako dugo na ter kot njihovih gosti, dokle si napunu svoje brode ribami i jelenim mesom. Svi su kanili prije domom.

Zato uzme Payer drugi dan dočasnika Lušinu sobom i oni posjetu kapetana Voronina u njegovoj kajuti. Kapitan je uljudno primi, pogosti čajom i kad su si zapalili lule počne Payer:

„Dragi kapitane, recite, koliko vam je dohodak, kad predate vaš lov u Arhangelsku?“

„Eh, ako sve napunim i imam sriću, ostane mi čisto 800 do 1000 rublov.“

„Dobro, jeste vi slobodni i sam gospodar broda?“

„Jesam. Samo moram platiti svoje ribare i sam si urediti i spremiti brod.“

„Ako vam ja dam istu svotu, ča znaša vaš dobitak, bi vi ostavili ovo mjesto i nas prebrodili u Norvešku? Recimo, u prvo norveško pristanišće, u Vardö?“

Rus si pogladi svoju crnu bradu i zamisli se. Payer se uboji, da mu neće pristati na njegov predlog, kad je put preko morja dalek i pogibelan. Zato se požuri, da mu više obeća.

„Čujte moj predlog, kapetane, prije nego odlučite. Ako prebrodite nas sve u Vardö, isplatit ću vam po dolasku ondje 1200 rublov u srebru. Dat ću vam k tomu još šest izvršnih pušak i 260 metkov municije, ka nam je ostala. Dat ću vam dalje dva moje velike čamce, s jedri i vesli, ki su potpuno u redu. K tomu dat ću vam još 12 ostvov-harpunov. Hoćete pristati?“

Zakrisu se oči kapetana. Još nitko mu nije davao za običan prevoz ovako visoku svotu. Izvan toga još za njega dragocijene puške i čamce. Polagano se stane i pruži Payeru desnicu.

„Vaš pokorni sluga sam, gospodine. Otprimit ću vas sigurno u Norvešku i iskrcati u gradu Vardö!“

Tim je bio ugovor završen. Payer se veselio, da je tako brzo došao k svojemu cilju. Odmah javi momčadi svoje nakanjenje. Svi su radnosno klicali i odobravalj njegovu odluku. Tako je Payer znao, da je djelao po njihovom mišljenju.

Voronin pobiži odmah na palubu i da gromovitim glasom svoje zapoviedi. Pred svim naredi, da ribari odmah povuču mriže i dovezu potrebnu pitku vodu iz obližnjega izvora.

Medjutim odveslaju Dalmatinci Payera s njegovimi oficiri na susjedski brod „Arhangjelsk“, da se oprostu od uljudnoga kapetana Ribakova. Ov je je kanio presiliti na veliku večeru, ali Payer se izvini i mu razjasni, da kanu brzo krenuti na

daljnji put, tako već nije vrijeme. Ribakov je otpusti s najboljimi željama i zavez na nje Božji blagoslov.

Na brodu „Nikolaj” dignu teška sidra iz vode, razvijaju velika jedra, u ke se vjetar ulovi. Ov ga polaganu porine van iz zaliva. Za rastanak dignu se na „Arhangelsku” sve zastave i čitava posada mahala je svomu bratskomu brodu, ki je nosio sobom goste.

Voronin je predao oficijom svoje prostorije, iako su se kratili. Kad su legli u novoprostrom bijelom krevet, da mirno počinu, čuli su, kako na palubi pjevaju u koru ruski ribari neku pjesmu. Dalmatinci su sidili s njimi u krugu, tako i oni otpjevaju neke melodije svoje domovine. Ove melodije u ušima zaspri Payer tako čvrsto, da ga sutradan ruski kuhar nije mogao zbuditi na doručak. Tek onda, kad je podvornik Marola tropao na vrata kajute i glasno kriknuo, kako je činio uvijek kroz dva ljeta, „Colacion' in tavola!” (doručak je na stolu) — odbuši Payer vrata i si riblje zaspano oči. Svi Dalmatinci stali su smijući na stepenica i mahali mu rukama.

Morje biše valovito, ali „Nikolaj” je dobro napredovao. Payer zaprosi kapetana Voronina, da im da papira i kuvertov. Tako za kratak čas već nije bilo nikoga na palubi, ki ne bi bio sjeo, da piše pisma. U Vardó čedu je odmah predati pošti. Neka bude to pismo prvi znak svojim milim u domovini, da su živi i čitavi. Sigurno su bili svi u najvećoj skrbi, kad sad već dva ljeta nisu ništa čuli za nje.

Weyprecht upozori Payera na majstorsko krstarenje „Nikolaja” proti jakomu vjetru. Pohvali ruskoga kapetana, ki je stajao na palubi i davao glasnim krikom svoje zapovidi.

Po 812 dan odaljenja austrijske ekspedicije od evropejske zemlje, približavao se „Nikolaj” malomu norveškomu pristaništu Vardó. Uz rusku prhatala je na glavnom jarbolu i austrijska zastava. Na brodu su čistili i redili mornari svoju opravu, kako su najbolje mogli, da se pokažu civiliziranomu svitu čim običniji.

U 15 uri, dne 30. augusta, ljeta 1874, stupu opet na kopno u Norveškoj.

Tim su odbušili velika vrata domovine!

Payer je zapravo uvijek tajno sanjario o tom, da će uploviti po tri ljeti svojim ponosnim brodom „Tegetthoffom”, skupa sa svojim junaki, u velikoj slavi, u neko austrijsko pristanišće, kot je to Pula, Rijeka ili Trst. A sad mu je izrekla tuđa zemlja dobrodošlicu. No Norveška biše vrlo gostoljubiva zemlja. Velik tuđji brod, ki je bacio svoje sidro u pristanišću, izazvao je izvanredno začudjenje. To čudjenje nastajalo je još veće, kad dočuju stanovniki grada, da im je vratio austrijsku ekspediciju, za ku su jur svi mislili, da se je pogubila.

Još nisu polarski brodari jako poskakali na kej, na kom je privezao ruski brod, kad je opkoli veliko mnoštvo stanovništva i svakomu njih nosili su mali dar.

U malom poštanskom uredu otpravi Payer odmah brzojave za Austriju o njihovom sretnom vraćanju i naznani, da će se dati na put, čim brže bude to moguće. Znao je, da čedu sad u nekoliko uri tucati srca od veselja svih njihovih ljubljenih i prijateljjev. I ostali člani ekspedicije rivali su se oko maloga okanca pošte, predavajući svoja pisma ili sastavljajući brzojave. Puno smiha i šalnoga dovikanja imali su Hrvati. Pomagali su jedan drugomu, da sastavu riči brzojava. Četa Laponcev, ki su živili kraj grada, došla je za njimi. Jer su mislili, da su polarci srodnih njim, kad su je gledali u njihovoj polarnoj opravi. Nisu se dali odvrnuti. I kad je svaki pojedini pročitao polaganu na hrvatskom jeziku poštaru svoj brzojav, da ga ov uredno i razumljivo otpravi, dobili su od Laponcev veliko odobravanje i božanje.

Dobročudni stanovniki gradića nudili su im svoje gošćenje. Svaka obitelj je imala namjeru, da pozove u svoj dom ove polarske izvidnike, kad u Vardou nisu imali hotela. I zaista dobio je svaki svoju sobu.

Kao stanovniki iz drugoga svita razgledali su si junaki točno svaku malenkost. Gladili su obično pohištvo, čudili se novo prostrtoj postelji i kušali srkajuć čistu vodu iz vodovoda. Ali pogled u ogledalo-zrcalo pokazao im je, da ne slišu u svojoj razderanoj opravi u ov civilizirani okvir. Na svaki način spava-

Ili su u ovoj noći bez skrbi, u dobrom osjećaju srčice uspješnih mornarova. Njim nije srića spala sama od sebe u naručaj, nego su morali svoj uspjeh izboriti velikom nevoljom i još većim naporom dugo vrime.

Brzjavom naznanili su Payeru iz Austrije jur sutradan veću svotu novca. I navređi je držao svaki član ekspedicije dosta novca u svojoj ruci, da si je mogao nabaviti i priskrbiti sve najpotriebnije. Mladi dalmatinski Hrvati još za cio svoj život nisu imali takovu svotu kao svojstvo, koliko im je Payer za prvo isplatio. Odmah su hodili iz jedne trgovine u drugu, ke su im nudile sve ono, ča će je opet uvrstiti med civilizirane ljude evropejskoga svita.

Najprvo su se dali ošišati-pošiškati, ar njihovi vlasii zarasli su im se u suknenu grivu. I dugačka brada postane kratka i porizana po modi onoga vrimena. Svaki je poiskao toplu kupaonu grada, u kom su se zadržavali ure dugo. Muslava, od ribljega ulja i dima vonjava oprava, ka im se bez minjanja lipila misece dugo na tijelu, svliče je i ju zaminju novim rubljem. Ali staru opravu nitko nije bacio, ar je ju kanio uzeti u domovinu kot drag spominak. Razderane i bez potplata čizme i škuljaste vunenene čarape metnuo je svaki u svoj mornarski sanduk, koga si je nabavio. Pravoda nisu mogli izminiti preko noći hrapave i žuljave ruke, da bi bile nastale opet najjednoč glatke i čiste i dale im osjećaj kultiviranih ljudi.

Samo Karlson je odvrtao, da skine sa sebe svoje bijelo krzno polarskoga jelena. Ostavio je i na glavi svoju staru vlašulju. I Tirolac Klotz hodao je i nadalje u svojem pokinutom, zamazanom krznu, kot človik iz pradobe, kroz gradić. Njega je slijedila uvijek hrpa gradskih dičakov, ki se ga nisu mogli dosta nagledati. Ali Klotzu je to malo smetalo.

Hrvati pretvorili su se preko noći tako, da nisu bili za poznati. Ako su prije izgledali slični starim mužem, hodili su sad ponosno i poduzetno kot mladi i znažni momki po ulica gradića. Mnogi si kupu svitile samitne črne hlače, bliskajuće štiflete i kockaste črno-bijele kapute-roke. Svaki je nosio u ruki kratak črn štapić s držalom od slonove kosti. A Marola

kupio si je črn kišobran, ča mu se činilo znakom otmjenosti mladih junakov toga vrimena. U gradiću je bilo za ono vrime malo tako dobro opravnih ljudi kot su bili naši Hrvati.

U večer su bili pozvani na gošćinu kod nekoga austrijskoga trgovca u gradu. Pravoda i dame ćedu biti pri večeri nazoči. Gostodavač je zaprosi, da neka navliču svoje polarsko odijelo. Da je to velika želja damov, ke je kanu viditi u originalnoj opravi. Tako se pretvoru opet u stanovnike Arktike i pojavu se u salonu u svojoj razderanoj, muslavoj i vonjavoj opremi. U otmjenom salonu gostodavatelja vidilu su sami, kako su ubogi. Dvoranu nisu rasvitile dimeće i smrdjave uljenke, nego nebrojne sviće-lojenice i velika ogledala, ka su dosigala do tla. Dame su bile začarane, kad su im ovi divljaki poljubili udvorno ruku i je povelii, otpeljali na označena mjesta. Zbog dobrog vina i zbog tople dvorane nastalo je svim navređi vrlo vruće. Potili se nisu manje nego onda, kad su teškom mukom vukli preko leda svoje čamce. Tada su prosile dame, da si svuču tople krznene kapute, da se budu ćutili dobro i ugodno. Morali su im pričati o svojem ubogom jilu, o supi, u koj je plavalo salo tuljana, o krvavom svježem mesu medvida, ko su nekuhano i nepečeno jili najvećom slašću. A sad im se račila i otmjena večera kot zagladjenim vukom. Govorili i pričali su bez prestanka, jer im je jako i neobično vino razvezalo najedanput jezike. Pri stolu su se ćuli opet svi jeziki Evrope.

Samo stari Karlson ostao je u ovoj razuzdanosti trizan i ozbiljan. Kad se stane i u kratkom norveškom govoru ocrta sve poteškoće i svakoga od njih predstavi društvu, a naročta sve spomene njihovoga komandanta, ki je je peljao k uspjehu i u domovinu, nije bilo oduševljenju konca i kraja. Svi su mu nazdravljali i ćestitali. Payer je ostao ponizan, branio se ćestitkov i pokazao na svoje prijatelje, osebito na Hrvate, ki su mu omogućili ov uspjeh nek svojom disciplinom i svojim neslomljivim držanjem. Zahvalio se Božjoj providnosti, čiju obrambu su ćutili uvijek nad sobom.

Kasno u noći bio je gošćini konac. Malo tko je mogao stati sam bez pomoći na svoji vlašći noga. Dalmatinci zgrabu jedan

drugoga pod ruke i se otpeljaju svojim kućam. Mnogi od njih našli su tek onda dom i postelju, kad su je k jutru iskat došli njihovi gospodari i je popeljali u stan.

Po podne istoga dana spravi Payer opet svoju posadu, da se rastanu s kapitanom Voroninom. Svi se pojavu na brodu „Nikolaja” i predadu Rusom sve svoje, ča već nisu tribali. Ovi se prvo okljevaju, da si uzmu dare, ali se povuču na vijeće-ta-načenje. Kad se opet pokažu, donesu sobom nekoliko krznov od bijelih medvidov, ka su bila izvrsno i fino izdželana. To je bio zaista dragocjen dar, jer dva krzna su tako draga, da je to za nje zaslužak cijeloga ljeta. Tek kad su Payer i njegovi ljudi preuzeli krzna k sebi, uzeli su si i Rusi njihove dare.

Onda se srdačno rastanu od svojih prijateljjev i kapetan Voronin pritisne Payera na svoja prsa i poljubi ga, po starom ruskom običaju, na obadva lica. To je bio od njega najveći znak prijateljstva i stalne povezanosti, kot kad bi mu bio brat ili rođjak. Kratko potom odnese povoljan vjetar „Nikolaja” iz luke gradića.

Skoro cio tajedan uživali su mornari gostoljubivost stanovnikov Vardöa.

Tek 5. septembra priveže se na molu poštanski brodić „Finmarken”, ki je obično vršio linijsku službu medju Hamburgom i norveškimi lukami. On je uzme sobom i otprimi iz grada. Čitavo stanovništvo oprostilo se je ganutljivo od junakov ekspedicije.

U pristanišću Tromsö, ko su pred dvimi ljeti ostavili s velikom nadom, ko je vidilo njihov ponosni brod kot zadnje utičišće, primilo je je stanovništvo velikim oduševljenjem. Iz novin su doznali, da će se pokazati brod na putu u domovinu kratko vrime i kod njih. Jak zbor muzikašev igrao je vesele koračnice. Načelnik grada pojavi se na brodu, da im čestita i da svakomu stisne ruku.

Ovdje se rastanu od svojega prijatelja kapitana Karisona. Svojim bijelim krznom opravam stupi on na tlo svoje domovine. Na glavi mu biše vlasulja, a u ruka je držao svoje oštre ostve. Dočekali su ga njegovi domaći i ga veselo okrojili. Po-

četkom je imao nešto poteškoće, da govori s njimi u svojem materinskom jeziku. Ar kod ekspedicije je čuo i učio sve jezikze Monarhije, ali nikada nije čuo norveški. Biše sričan, da je mogao preživiti sve poteškoće i da je mogao u zdravlju stupiti na zemlju svojega grada. Svi su znali, da će mu bogata nagrada omogućiti, da mirno i bez skrbi preživi dane svojega života.

U svi je gorila vruća želja, da vidu čim prije domovinu. No tako lako im to već svi drugi nisu omogućili. Njihov put iz Hamburga preko Leipciga i Praga u Beč bilo je pravo slavlje. Cio naobražen svit je živo diozimaio u njihovoj sudbini. Kolodvori su bili nakićeni zastavami, svagdje je je prijelaz muzika i nisu mogli mimo dužega ili kraćega govora, kim su je pozdravljali. Bijelo opravne divojčice dočekale su je cvijećem i darivale je svakojačkim dugovanjem. Vlak je imao na nezadovoljstvo činovnikov željeznice, 24 ure zakašnjenja.

Još u Hamburgu dostanu u ruke velike nimške i engleske novine, ke su u veliko i široko ocrtale uspjeh austrijske ekspedicije. Novinari su se rivali k pojedinim članom poduzeća, da dočuju čim već potankosti. Opkolili su Petra Lušinu, ki im je napovidaio puno šaljivih događajev. Njega su i crtali. Navredi su opazili junaki, da su je jur u svi država bili otpisali i da nitko više nije vjerovao, da čedu se ikad vratiti. Samo u Austriji su čvrsto znali, da se nisu pogubili. Da su se vratili velikim uspjehom i da su otkrili nepoznate zemlje, to je povećalo oduševljenje svih, s kimi su došli u dodir.

Glavni grad Monarhije, stolica cesara, Beč, pripravio je sve, da slavno dočeka tako zažlužne sine domovine.

25. septembra bio je za sve članove ekspedicije velik i nepozabljev dan slave. Brzi vlak iz Praga morao je stići pod večer, ali jur popodne počne selenje naroda k sjevernomu kolodvoru Beča. Sve ulazke i peron morali su rano zatvoriti, ar je gužva na nji nastala tako velika, da su se svi strašili kakove nesriće. Čitav grad istaknuo je zastave i postavio slavoluke.

U množini zagledao si velik broj voćčanskih uniformov, ar je

ekspedicija stala pod vrhovnom komandom mornarice. Došli su na kolodvor odaslanici cesarskoga dvora, admiral mornarice i generali vojske, poslanici Austrijskoga geografskoga društva, zastupnici Akademije znanosti i zastupnici grada Beča, na čelu s načelnikom drom Felderom.

Uz glasno poklicanje, mahanje rupčićev, porinu brzi vlak polagano na prvi peron kolodvora.

Prvi stupi iz vagona Payer, koga je slijedio Weyprecht. Pozdravili su je dobrošlicom, ali govori su se zatopili pod ogromnim klicanjem. Prvomu i drugomu okitu glavu zlatnim lovornim vijencem, kot su ga uvijek dostajali pobjednici.

Onda stupu na tlo Beča i drugi oficiri pa ostala momčad. Povedu je u pripravne kaleše. Vožnja kroz ukrašeni i okićeni Beč bila je opet put slavlja, put slavodobitnih povratnikov, kot je to maloputa doživio glavni grad.

Nekoliko dan kašnje govorili su Weyprecht i konačno Payer u zboru izabranih stručnjakov i učenjakov, da dadu prvi izvještaj o svojem otkriću i svojem iskustvu u ledu sjevernoga pola. Po izvještaju Payera nastalo je burno oduševljenje, kako niko ne bi bio povjerovao ovim ozbiljnim učenjakom. Ovo odobravanje bilo je za nje najviše ocjenjenje njihovoga djela sa strani najpoznatijih stručnjakov cijele Monarhije.

Grad Beč priredio je za proslavu svih članov ekspedicije svečani banket-objed u novom kursalonu. Ovput su sidili opet svi — zadnji put — za bogato ukrašenimi i naloženimi stoli. Govorili su mnogi. Mornarom biše to neobično i su samo mirno poslušali. Teško im je bilo, ar su znali, da čedu se konačno rastiati i raštrkati se po cijeloj državi. Nazdravili su si jedan drugomu i svaki je prošao svojim staklom Payeru, da se oprosti s njim. Ov je imao za svakoga ku dobru rič. Znao je dobro i uvijek je naglasivao, da je samo kroz dostojno držanje svojih Hrvatov došao do toga uspjeha. Nije se sramovao, da su mu se sad napuninili oči suzami, kad je svakomu stisnuo ruku i doviknuo im u njihovom jeziku: zbogom! Obecaó je, da će je poiskati u dojučući ljeti u njihovoj užoj domovini, u Dalmaciji. Kašnje je i držao svoju rič.

A ovi junaki bili su sad opskrbljeni za cio svoj život. Ar svakomu je bila isplaćena svota, ka mu je bila odrenjena. Za mnoge je došla k tomu i nagrada. Za sve je bio ta novac veliko imanje i bogatstvo, ko si u domovini nikad ne bi bili sami spravili za cio žitak. Svaki bi se bio mogao sjesti u mirovinu. Ali još su bili svi mladi i tako se samo neki povratu u civilni žitak. Ostali su služili dalje u mornarici i putovali svojimi velikimi brodi daleko u svit, u toplije kraje.

Payera i druge oficire pozvao je sam cesar Franjo Jožef i njegov sin carić Rudolf na audijenciju. Izrekli su im svoju posebnu pohvalu i ukrasili je visokim odlikovanjem za njihove zasluge prema državi.

Sin maloga činovnika iz Šenave kraj Teplíc u Českoj postane kašnje plemić i nazvao se Julius Ritter von Payer. Dobio je i čin kapetana u vojski, prije nego ju je ostavio.

Zadaću svojega žitka vidio je u tom, da popiše iskustvo i posljedice svoje ekspedicije u jednoj knjigi, nju pa preda svitu na daljnje istraživanje polarskih krajev Arktike.

Kako je bio izvrstan crtač i dobro vodio kišticu s bojami, namjeravao je, da naslika nekoliko većih kipov. Htio je naslikati svoje i svojih tovaruševo doživljaje u boja. Znao je, da nitko ne može opisati samo s riči nepoznati svit Arktike. Mnogi članovi njegove ekspedicije dobili su crte i slike od njega za stalnu uspomenu na dane skupne patnje i uspjeha.

U starosti od 74 ljet, u drugom ljetu svietskoga boja, umro je Julius Payer.

Nije mogao razumiti, zač tako krvavo mačvaru narodi Evrope jedan drugoga, kad je doživio sam i saznao, kako lako je moguće skupaživljenje narodov različnoga jezika. Upoznao je, da je ravno u ovom mirnom skupaživljenju i djelanju različnih narodov temelj za velika djela u skupnom trsenju za jednim ciljem.

Nije već doživio raskidanje velike Monarhije, svoje domovine, ku je iskreno ljubio i u ke službi i za ke slavu je po-duzeo svoju veliku ekspediciju u vjetni led.

ZAKLJUČAK

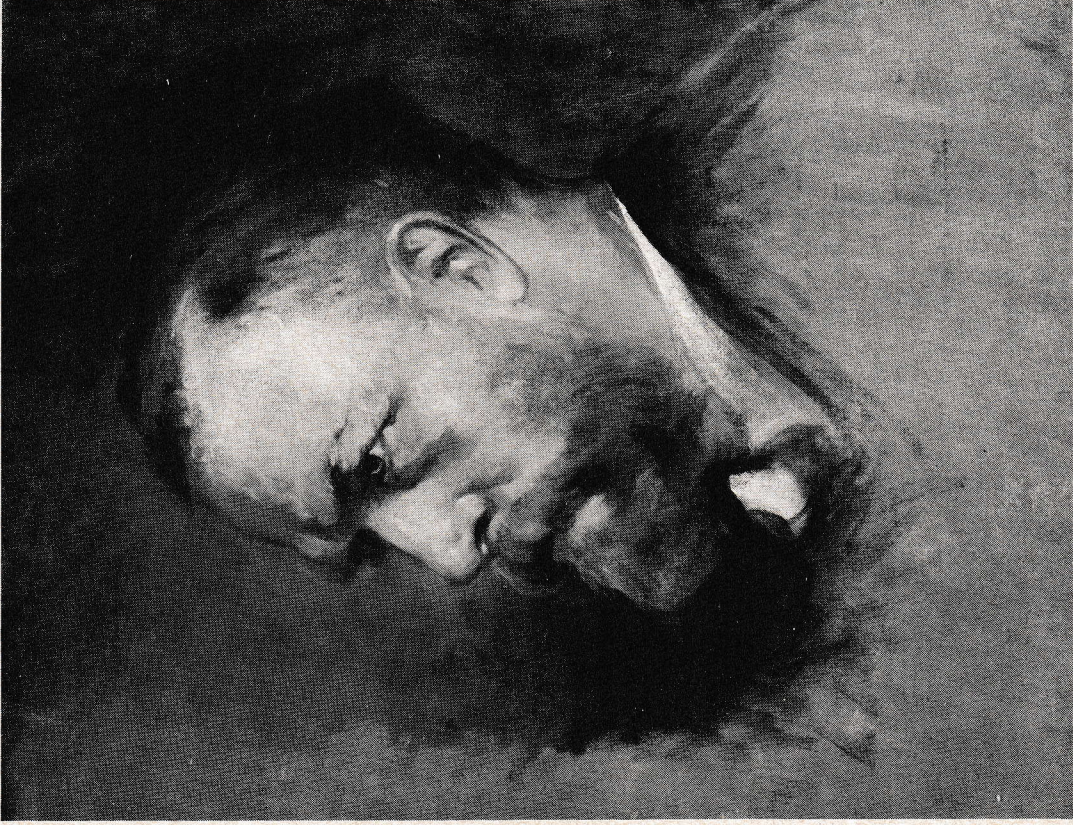
Kako onda pred sto ljeti, tako i danas udaraju valovi u kamenje puste „Zemlje Franje Jožefa“. I danas se selu vodene ptice na milijune tamo, da ljetom naredu svoja gnjazda med skalinastimi pučinami otokov. Veliki ledenjaki rivaju se s vrha niz u „Zaliv Austrije“ i pošljaju katkadu svoju dicu na dalek put prema jugu, u tople vode. Ogromni i jaki bijeli medvid vreba na svoj aldov, a lukava lisica šmulja se na svoja lovna mjesta. Ali broj živin nastao je do danas znatno manji, ar je je človik zničio. A ostale se skrivaju pred njim kako se najbolje znadu.

Danas ondje nima ni toga mira i te bezglasne tišine kot nekada u ovom svitu polarnih otokov. U zaviću zaliva otoka Hooker tukuću danom i noću jaki agregati, gonjeni dieselovimi motori i davaju svoju električnu struju za tamošnje stanje. U obližnjem malom pristanišću, čija mola je zgradjena iz betona, ležu jake motorne barke. Časom privežu uza nju silni ledolomci ili brodi za opskrbu. Na njihovi jarboli vije se zastava Sovjetskoga saveza.

Sovjetski savez drži ovdje na otoku Hooker jednu geofizikalnu-zemljoprirodnu postaju, takozvan observatorij. Ov ima zadaću, da promatra stalno vrime, kretanje leda i sve druge polarne pojave. Već od trideset ljudi živi stalno ovdje. Njih polovina su najbolji stručnjaki Sovjetske.

Ustanovili su do sad jasno, da se je klima „Zemlje Franje Jožefa“ od dani austrijske ekspedicije vrlo prominila. Payer je našao u svoje vrime najveći dio otokov pod ledom, Led je pokrivaov morje i zemlju, tako da nije mogao točno proučiti, gdje počinje obala otoka, a gdje morje zaliva. Ar isti led pokrivaov je vrhe skaln i vodu.

Od onoga vrimena nastalo je po cijeloj zemlji toplije. Za-

Slika Payera, človika, ki je peljao jednu od najsmjelijih ekspedicijov u povijesti naše zemlje, u starosti od 50 ljet.

to je tokom toploga ljeta „Zemlja Franje Jožefa” čisto slobodna od leda. Granica vječnoga leda dosiže maloputa dalje prema jugu, nego do 83-ćega stupnja sjeverne širene.

Tim je nastalo moguće, da se točno ustanovi položaj svakoga pojedinoga otoka, ča Payeru svoju dob nije uspjelo. Danas brojimo 85 manjih i većih otokov, kih površina miri 20.800 kvadratnih kilometarov. To je četvrtina današnje Austrije.

Na Rtu Fleigely, koga je Payer označio na svojoj karti kot najsjeverniju točku, ku je dostignuo, stoji danas jedna meteorološka stanica Sovjetov. Ona je pod stražom vojske. Ovu stanicu izgrađuju za važnu točku krugovalne radarslužbe (Funk- und Radardienst). Otkad atomom gonjene podmornice ronu pod vječni led Arktike, postalo je ovo mjesto vrlo važno za Sovjete. Ar „Zemlja Franje Jožefa” je na istočnom dijelu zemljokruga najsjevernija zemlja, ka leži točno na rubu polarskoga svita.

Zač nije Austrija nikad potribovala ovu novootkritu zemlju za svoje?

Svoje vrime gledao je Payer vridnost ovih otokov samo u znastvenom proučenju, zemljovidnom pomirenju i nacrtanju u morske karte. Učinki proučenja zato nisu slišili samo Austriji, nego cijelomu svitu. No gospodarske vridnosti ovi osamljeni i pusti otoki nisu imali i zato nisu bili zanimljivi za nikoga u Austriji. Morje okolo njih, puno kitov i tuljanov, bilo je pristupno svakomu lovcu druge države. Po odlasku Payera nije dan austrijski brod nije više poiskao ta odaljeni svit da bi bio potvrdio pravo Austrije na ovo posjedstvo u blizini pola.

Jur u ljetu 1876. biše na putu „Zemlje Franje Jožefa” jedna engleska ekspedicija pod peljanjem polarskoga otkrivača Mak Klintočka. Njemu je postavio jur Payer spominak, kad je imenivao jedan otok po njem. U toku jednoga toploga ljeta proučili su ovi Englezi i zapadne dijele otokov, ča Payeru dvi ljeta prije još nije uspjelo. Pokazalo se, da se i u ovom dijelu nahadja jedan dug zaliv med otoki. A Englezi su ga nazvali „British kanal”. No istočnomu zalivu ostalo je i nadalje ime „Zaliv Austrije” ili „Austria Sund” do dana da-

našnjega. Englezi su davali svoja imena svim otokom na zapadu, ke Payer nije vidio i razznao. A istočni svi otoki, ima ih točno 42, nosu i do danas ista imena, kako je je nazvao prvi otkrivač.

Razglašeni norveški mornar i polarski otkrivač, Fritjov Nansen, zadržavao se u ljetu 1895.—96. duglje vrime u ovom polarskom kraju i prezimovao na otoku „Zemlje Franje Jožefa“. Njegov prodor prema sjevernomu polu iz ove pokrajine nije bio uspješan. Njemu se je ali ogodalo, da prouči sve otoke, još i najmanje, da je nanovo pomiri i ucrtu u karte. One valjaju još dandanas. Norvežani su dali zato cijeloj Zemlji ime „Zemlja Fritjov Nansena“. Ali ov naziv nisu prihvatili drugi narodi.

Kad nijedna država nije zapravo potribovala ove gole otoke za svoje posjedstvo, posjeli su je u ljetu 1926. sovjetski mornari. Ar po prvom svitskom boju bili su maloj i sad rascjepanoj Austriji ovi nenaseljeni otoki nepristupljivi, kad nije više imala sama svojih brodov. Izvan toga imali su Austrijanci u novopostavnoj svojoj republici drugačije i veće nutarnje skrbi, a da bi se bio tko brigao za to davno otkriće. Ne samo da su držali ov polarski svit bezvridnim, nego su pozabili, da je nekoč Austrijanac Payer svetačno posjeo ovu zemlju za Austriju.

Zato podignu Sovjeti, ki su se smatrali jedinim gospodarom ovih otokov u ljetu 1929. na otoku Hooker svoju sad dobro izgradjenu postaju-observatorij. Kašnje, u ljetu 1934. uredu na zemlji „Princa Rudolfa“, na „Rtu Fleigely“ svoju drugu stanicu, ka danas predstavlja važno uporište za sovjetsku mornaricu „Ledenoga oceana“.

A za vrime drugoga svitskoga rata bili su ovi otoki važno uporište za saveznike zapada. U to vrime uredu i Amerikanci, dokle je durao boj, jednu stanicu radarskim nadziranjem — kontrolom za neprijateljske podmornice i avione. Njom su branili svoje konvoje—popratnice brodove, ki su primili dragocjeninu i važnu opskrbu u hrani i oružju na fronte u Sovjetsku.

Koncem boja su opet Sovjeti temeljito pomirili i proučili ove otoke i vode oko njih. Neki njihovi učenjaki su sad predložili, da imenuju ove otoke „Zemlja Lomonosova“, po jednom njihovom učenjaku. No i ovo ime se nije dalje proširilo

i nije konačno ostalo. Tako se upotribuje i dandanas ono ime i kod Sovjetov, ko im je dao prvi austrijski otkrivač, po rusku najme „Zemlje Franca Jožefa“. Na svoji državni karta prihvatili su i Sovjeti ista imena otokov, zalivov, rtov i lednjakov, ko im je dala pred 100—tini ljeti ekspedicija iz Austrije.

Ova imena austrijskih gradov, poznatih i vodećih mužev iz Austrije i učenjakov iz drugih držav onoga vrimena, dokazivaju, govoru i danas cjelomu svitu o hrabrosti i smjelom pohvatu junakov oko Payera, med kimi su se Hrvati najjače isticali, da imaju do danas neka duhovna prava otkrivačev na ovu zemlju, ka im nitko oduzeti ne more.

Objašnjenja imen.

Baffin William (Befin Viljem), engleski polarni brodar, pronajde ljeta 1616. sjeverozapadni prolaz Amerike. Danas se imenuje još od njega proučeni otok na sjeveru Kanade „Baffinland“.

Barents Willem, holandski polarni brodar, koga su 1569. njegovi pobunjeni mornari ostavili na otoku Novaja zemlja, ku je prvi našao. Izvidio je i otoke Svalbard.

Davis John (Dejvis Džon), engleski brodar, ki je pronašao 1605. prolaz između otoka Grenland i Baffinland.

Grenland, Najveći otok svita, ki miri preko 2 milijonov kvadratnih kilometrov i je pokrit najvećim dijelom vječnim ledom. Ov miri na mnogi mjestu višinu prik 3000 m. Danas sliši otok Danskoj. Glavni grad je Godthaab. Stanovniki su većinom Eskimozi.

Hall Charles Francis (Hol Šarlis Franciz), amerikanski polarski brodar, prouči prvi pokrajnu zaliva Hedsn (Hudsonbay) i narod Eskimozov.

Hayes Rutherford Richard (Hejs Radzerford Ričard) 19. predsjednik Ujedinjenih Držav (USA). Potpirao je za vrime svoje službe velikim oduševljenjem polarske ekspedicije.

Hooker Richard (Huker Ričard), engleski bogoslov i utemeljitelj anglikanske crkve, pošalje misionare Eskimozom.

Kane Kent (Kejn Kent), američanski polarski brodar, ki je nacrtao velike dijelove obale Grenlanda. Došao je svoje vrime 1856. prvi na 80 stupnjeve sjeverne širene.

Lomonosov Mihail Vasiljevič, ruski učenjak i pisatelj, sin ribara iz Denisovke na Bijelom morju, piše 1772. prvi naučno djelo o polarskoj svitlini.

Mac Clintock Francis (Mek Klintok Francisc) britanski admiral i brodar u polarske krajine, umro 1807. ljeta. Dobio je nalog, da išće ekspediciju Payera.

Middendorf Friedrich, niški inženir i graditelj brodov. On nacrtava plane za izgradnju austrijskoga broda „Tegetthoff“.

Nansen Fridtjof, norveški polarni pronalazač, prelazi 1880, s istoka na zapad prviput sanami i psi ogroman led Grenlanda. 1893.—96. brodi na svojem brodu „Pram“ uz rub vječnoga leda prema prolazu Behringa, ča je jur Payer imao predviđeno. 1895. kani i on prema polu, ali bez uspjeha. Zato prezimuje na „Zemlji Franje Jožefa“, ku točno prouči i u cjelini nacrtava na nove karte.

Svalbard ili Spitzbergen, otoki na zapad od „Zemlje Franje Jožefa“, danas u posjedstvu Norvežanov. Veličina otokov je 62.000 kvadratnih kilometrov. Kako ima topliju klimu zbog golfske struje, naseljeni su stalno s 4000 stanovniki.

Wilcsek Hans, iz austrijske grofofske obitelji, umro 1925. ljeta. Velik potpirać učenjakov, potpira najveć ekspediciju Payera. Njegovo posjedstvo, grad „Kreutzenstein“ blizu Beča, je dao u svoje vrime na današnji oblik renovirati.

Zichy Jenő, živi 1837.—1906. ljeta, biše najpoznatiji ugarski učenjak, ki je peljao veliku ekspediciju u centralnu Aziju i u Kavkaz. Njemu je stavio Payer, kako ga je dobro poznavao, spomen s imenom većega otoka, koga je imenovao „Zemlja Zichyja“.